

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. **Protokoll nr. 338 (36).**

1926. a.

II Riigikogu koosolek 19. märtsil 1926. a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, rahaminister **L. Sepp**, haridusminister **J. Lattik**, teedeminister **O. Amberg**, põllutöominister **H. Laretei**, kohtuminister **T. Kalbus**, kaubandus-tööstusminister **E. Veberman**, riigisekretäär **K. Terras**.

Päevakord:

1. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.15 m.

1. **Päevakorra** Juhataja **A. Jürman**:
vastuvõtmine. Avan Riigikogu koosoleku.

Sekretäär **J. Holberg**:

Riigikogu juhatause nimel teen ettepaneku, võtta päevakorda 2. punktiks seadus kodakondsuseta tööliste töö-õnnetuste korral kindlustamise kohta — II lugemisel.

3. Ühingute ja nende liitude seadus — II lugemisel.

4. Ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadus — II lugemisel.

5. Kooperatiiv-ühisuste ja nende liitude seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

6. Mõnede seltside, ühisuste ja nende liitude likvideerimise seadus — II lugemisel.

7. Omavalitsuste liitude seadus — II lugemisel.

8. Riigiasutuste töö koondamise seaduse maksvuse pikendamise seadus — II lugemisel.

9. Vene-nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seadus — II lugemisel.

10. Maksvates seadustes ettenähtud kapitali protsendimäärade muutmise seadus — II lugemisel.

11. Maakonnanõukogude valimise seaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

12. Rahvasteliidu põhikirja 16. artikli I paragrahvi muutmise protokollki kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

13. Eesti-Saksa vahelise vahekohtu ja lepituse lepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

14. Eesti ja Soome vahelise merealuste kaablite korrashoidmise ja kasutamise lepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

15. Eesti ja Saksamaa vahelise kriminaal-asjus juriidilisest abiandmisest tekkivate kulude kokkuleppe kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

16. Konsulaarseadustiku täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

17. Riigikogu kodukorra muutmise seadus — kodukorra komisjoni ettepanek.

18. Riigikogu liikmete tasu ja sõiduraha seadus — kodukorra komisjoni ettepanek.

19. Külgehakkavate ja suguhaiguste registreerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

20. Lisarahukohtunikkude asukoha muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

21. Rahukogude korraldavate ja üldkoosolekute koosseisu muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

22. Riigikohtu seaduse § 17. muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

23. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus nr. 2 — maakomisjoni ettepanek.

24. Öppursõduritele maksuta õpiabinõude muretsemise seaduse täiendamise seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

25. Tallinna tehnikumi põhikirja muutmise seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

26. Hoolekande seaduse muutmise seadus — töökaitse komisjoni ettepanek.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, — seega on päevakord kindlaks määratud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretääril teadaande korras.

2. **Teadaand-** Sekretäär **J. Piiskar**:
mine muuda- Tagasi on astunud Riigi-
tuste kohta Rii- kogust 18. märtsil 1926. a.

gikogu koos- Aleksander Tenneberg —
sus. kristliku rahvaerakonna
Virumaa valimisringkonna
nimekirja järgi. Järgmine kandidaat sama
nimekirja järgi Jaan Viikman on surnud.
Riigikogu töödest on osa võtma kutsutud
Konstantin Tamm-Stamm.

3. Eesti vaba- Eelarve-komisjoni
riigi kulude ja aruandja **E. Masik**
tulude eelarve kannab ette ja nähtava
1926./27. aastaks enamusega võetakse
— II lugemisel. vastu riigi võlad (vaata
lisa nr. 3, lhk. 26.).

Aruandja **E. Masik** kannab ette era-
korralised kulud, (vaata lisa nr. 3, lhk.
27—34.).

M. Martna (stp): Austatud Riigikogu
liikmed! Mina tegin eelarve-komisjonis
ettepaneku ja kordan seda ettepanekut ka siin,
nimelt: operatsiooni fondide osas rahaminis-
teeriumi keskasutus § 2 — elukorterite ehitus-
laen — suurendada 85 miljoni võrra, nii et see
kokku 100 miljonit marka välja teeks.

Austatud Riigikogu liikmed, teie teate, mil-
les siin asi seisab. See seisab nimelt ühes väga
tähtsas osas meie majanduspoliitika sihtjoontes.
Meie valitsus ei ole selle küsimusega senni
tegemist teinud, nagu sellega tegemist teha
tuleks. Meie praegune rahaminister, nagu teie
mäletate, ütles, et korterikriisi lahendamine ja
korterite ehitamine olevat tühine toreduseasi,
see on luksus. Mina juhin uuesti tähelepanu
selle peale, et see ainult meil nii näib olevat.
Et meie riigimehed selle küsimuse suurest
tähtsusest aru ei taha saada, ma ei või neile selle-
pärast etteheiteid teha, sest ma tean, kust see
tuleb. See tuleb meile luusse ja lihasse kasva-
nud piiratud vajadustest. Meie oleme harjunud
selle viletsusega, nende kitsaste ühetoa-korteri-
tega, meie ei ulata neist välja vaatama, meie
ei saa aru, et tarvis oleks korteriküsimust terve
rahva ja riigi ulatuses parandama hakata.
Meil kõneldakse küll rahvuslikust poliitikast,
aga üks rahvusliku poliitika algmõistetest peaks
ometi see olema, et rahva elamise ja olemise
võimalusele kindlaimaid aluseid luua. Meie riigi
eesotsas on ka arste olnud ja meie Riigikogus
on ka arste, ja mina peaksin eeldama, et eriti
tervishoiuteadlased peaksid selle peale erilist
rõhku panema. Aga seda ei ole — kahjuks —
näha olnud. Meie tervishoiu nõukogud, kui
need kokku tulevad, nagu viimati jälle, lepi-
vad ühe lausega või selle kinninaelutamisega,
et meie korteri- ja sotsiaalolud on viletsad, ja
et sellest tuleb raskus haiguste vastu võitle-
misel. See on õige, aga sellest mõtteväljendu-

sest üksikutel juhustel üksi on vähe! Ma juhin
tähelepanu selle peale, et korterikriisi lahenda-
mine ei ole üksi korterikriisi lahendamine,
vaid see oleks ka väga kauges ulatuses tööpuu-
duse kõrvaldamine. Ma ainult paari sõnaga
juhin teie tähelepanu eilsete mõtete peale,
mis ma siin ette kandsin. Kui nendest 12 mil-
jardist, mis meil finantseerimisteks ja toeta-
misteks on välja antud, kui sellest summast oleks
mõni miljard korterite ja elumajade ehitamiseks
välja antud, selle asemele, et meil nõobivabri-
kuid ja muud sellesarnast ehitama hakati,
oleks elumaju ehitama hakatud, siis oleks see
meie sisemist tööstust sel kombel eiustanud,
et meil nii palju pankrotte ei oleks tulnud.
Kui nendest miljarditest mõni miljard elu-
majade ehitamise peale oleks antud, siis olek-
sid kõigepealt meie telliskivivabrikud tööd
saanud, lubjaahjudes oleks lupja põletama või-
dud hakata, meie kivimurdudes oleks paekiva
ja teisi ehituskiva välja võtma võinud hakata,
meie saeveskid oleksid tööd saanud, meie puu-
sepatöökojad, kus aknaid ja uksi valmistatakse,
oleksid tööd saanud, kõik meie ehitus-käsi-
töölised oleksid tööd saanud, ja nõnda meie
sisemine tööturg õige laias ulatuses elustatud
olnud. Ja selle tõttu oleks meie rahva ostujõud
tõusnud. Nii et meie terve majanduslik elu
oleks võinud hoopis teistsuguse ilme saada.
Aga meil ei ole seda tehtud, meil on kardetud
seda teha. Meil mindi rahvuslikku kapitaali
suurendama väga küsitavate ettevõtetega, nii-
suguste ettevõtetega, mis meil nüüd pankrotti
jäävad, mille masinad ja sisseseaded selle-
pärast, et neid tarvitada ei või, vanarauana
ära tulevad müüa, vanarauana, mis aga kullaga
ostetud. Ehitatud majad aga oleksid siia
jäänud ja oleksid rahva tõsine raudvara olnud,
raudvara selles mõttes, et rahva tervis, rahva
elamis- ja tööjõud oleks selle tõttu arvamata
suurel viisil kasvada võinud. Seda majandus-
poliitikat ei ole meie valitsused ajanud.
Selle vastu on meie valitsused hoopis teist-
sugust poliitikat ajanud: nad on vanu maju
kokku ostnud ja ostavad veel tänapäevani.
Kohtuministeeriumi eelarves on jällegi uus
summa, mille eest vana maja ostetakse ja mitte
uut ei ehitata. Läänud aastal osteti Tallinnas
keset linna suur maja kaitseliidu tarvis. Kaitse-
liit oli vaevalt asutatud, ja seal tulid härrad ja
leidsid, et on vaja see vana maja osta. Arvata-
vasti oli seal kaks eesmärki: 1) taheti maja kohe
kätte saada ja 2) võib olla, taheti endist maja-
omanikku ja, võib olla, ka Eesti panka avitada.
Niisugune on meie valitsuse sennine majandus-
poliitika selles osas olnud. Kui meie valitsus
selle raha eest, millega vanu maju osteti, oleks
uusi maju ehitanud, siis oleks üks osa sellest
programmist, mis ma siin tähendasin, täit-

mist leidnud. Selle raha eest oleks võinud hulk maju juurde ehitada ja kõik need ruumid, mis nüüd vanade majadega valitsuse poolt kokku on ostetud ja mis valitsuse büroode all nüüd kinni on, oleksid endist viisi elukorterid olnud, ja valitsus ei oleks sel kombel elukorterite kriisi suurendanud, vaid ta oleks seda lahendanud. Aga meie valitsus, kel seda poliitikat algusest saadik ei ole olnud, käis teist teed: ta suurendas ise korterikriisi! Ja sellepärast, minu austatud härrad, ma ei taha teie kallist aega nende mõtete kaugemale arendamisega viita, need mõtted ja need väited on teile kõigile tuttavad küllalt. Ma kordan oma ettepanekut, et 85 miljonit elukorterite ehituslaenuks juurde võtta. Ma ei tee siin mitte vahet, nõnda nagu härra Tonkman, maa ja linna vahel. Minu arusaamise järele on korterikriis maal ja linnas, ja seda tuleb tõepoolest plaanilikult lahendada hakata ja tuleb selleks abinõusid — maal ja linnas — otsida. See 85 miljonit, mis ma ette panen, on muidugi kui tilk vett kuuma kivi peale. Aga et sedagi tilka ometi selle kivi peale riputada, teen ma selle ettepaneku.

Juhataja A. Jürman: Sõna on väljaspool järjekorda härra rahaministril.

Rahaminister L. Sepp: Väga austatud Riigikogu liikmed! Kui valitsus käesoleval aastal korterite ehituslaenu eelarvesse sisse ei võtnud, siis ei sündinud see sellepärast, et valitsus oleks arvanud, et elukorterid ja ühes sellega head tervisoluks oleksid luksus... (M. Martna, stp: Mul on väga heameel, kui härra minister oma läinud aastal öeldud sõnad tagasi võtab.) vaid mindi välja täitsa reaalistest kalkulatsioonidest. Mina tarvitasin nende kalkulatsioonide aluseks härra Martna andmeid, mis tema oli oma kõnes avaldanud omavalitsuste tegelaste kongressil ja võrdlesin neid meil saadavalolevate andmetega. Seal selgus, et meil kogu korterite arvust ühetoalisi korterid on 50%, kui sinna juurde arvata veel kahetoalised korterid, mida ka mitte normaalseteks elukorteriteks lugeda ei saa, siis oleks 80% meie korteritest, mis normaalsed ei ole. Selle andmestiku aluseks on ainult linna ja alevi korterid, juurde võtmata on jäänud maa korterid. Ja kui meie need veel juurde võtame, siis see proportsioon ainult halveneb, nii nagu tema halveneb, kui meie linnadele alevid juurde arvame. Ka alevites on halvemad korteriolud, kui linnas. Seda meie näeme sellest, kuna linnas keskmiselt ühe korteri peale tuleb $3\frac{1}{2}$ —4 inimest, on maal ühe korteri peale $4\frac{1}{2}$ —5 inimest. Et maa korterid paremad oleksid, kui linna, seda kuidagi öelda ei saa.

(M. Martna, stp: Seda ei ole mina ka kunagi öelnud.) Ega ma ei vaidle Teile vastu, härra Martna, ma seletan ainult seda seisukohta, nagu ta tegelikult on. Kui nüüd härra Martna tsiteeris Viini olusid professor Philippovich'i järele, siis on seal ühetoalisi korterid 7,5%, ja sellepärast on täiesti arusaadav, et kui seal 90—93% on rahuloldavates korterioludes, ja ainult 10% ei ole seda, siis maksustada tuleb seda 90%, et puuduval 10%-dil korterid, nii nagu sanitäarolud nõuavad, üles ehitada. See on ülesanne, millega valmis saab, ja selle ülesandega saaksime ka meie valmis, kui meil sarnased proportsioonid oleksid. Meie oleme kolme aasta jooksul välja andnud umbes 320 miljonit elukorterite ehituslaenuks, keskmiselt umbes 100 miljonit aastas, sellega oleme ehitanud iga aasta umbes 150 elumaja.

Kui meie võtame aga kogu majade hulga üle riigi, siis teeb see välja üks tuhandik kogu majadest. Kui nüüd arvata, et meil ehitada tuleb 7, 10, 15% maju, siis oleks arvata, et meie selle ülesandega toime saame 10 aasta jooksul, sest 10 aasta pärast on kaks kolmandikku protsenti juba 6%, 15 aasta pärast oleks see 10%. Võiksime oma programmi ka 20 aasta peale kokku seada, kui nende aastate jooksul selle ülesande täita suudaksime. Kuid meil on kahjuks ehitada 80%, meie peame kogu rahvale uued korterid ehitama. Maksustades meie kogu rahvast, kes suures enamuses halbades korterites elab, suudame üles ehitada ainult ühe tuhandiku tarvisolevatest majadest. Paistab, et meie oleme ülesande kallale asunud, mida meie lõpule viia ei saa. Tõesti meie võiksime ju pakkuda ühele tuhandikule paremaid võimalusi, kuid see oleks lõppude-lõpuks ülekohus nende vastu, kes sinna tuhandikku ei satuks. See oli see kalkulatsioon, mis praegustes oludes ei lubanud selles sihis edasi minna. Teiseks peab ütleva, et sarnasel kujul, nagu senni meil korteriehitusi ette võeti, see otsustarbekohane ei ole. Majad ehitati täiesti juhuslikult, krediidid, mis välja anti, sattusid juhuslikult üksikute osaihisuste kätte, ja ma arvan, et härra Martna on siin minuga täiesti ühel arvamisel, et need summad ei läinud mitte nende ringkondade korterite ehitamiseks, kes vast korteripuuduse all kõige rohkem kannatasid, ... (M. Martna, stp: Valitsusel oli ometi määruste väljaandmise õigus.) ...vaid tegelikult läks see krediit just nende keskmiste ringkondade kätte, kes oma sisetulekute juures ühel või teisel viisil oleksid ise võinud endale korteri muretseda. Suuremad hulgad või töölisel, kes vabrikute korterites elasid, ei saanud sellest palju midagi, ja vast üks laen oli Balti puuvillavabriku tööliste majade ehitamiseks välja antud. Tähen­dab

see korraldus, mis oli korteri ehitamiseks tehtud, ei olnud mitte otstarbekohane. Muidugi ei ole rahaministeeriumi ülesanne, korteriolude lahendamine, ja on küllalt sellest, kui rahaministeerium nüüd ainult kritiseerib, mis tehakse. Küll on aga vastu tulla püütud teistel aladel, mis ühenduses korterite ehitusega. Võtame näiteks asunikude laenud; öeldakse, et need laenud on maareformi teostamine, kuid tagajärg on ikkagi see, et selle laenuga elumajad üles ehitatakse. Tähendab on teatud elukorterite ehitamise aktsioon käimas. On ju täiesti loomulik, et asunik esimeses järjekorras omale eluhoone üles peab ehitama, sest muidu ei saa ta oma maalapi peale elama asuda, sest muidu ei oleks tal, kuhu ta oma loomad ja põllutööriistad varju paneb. Meie peaksime kõigepealt elukoha ja korteri võimalusi seal parandama, kus see ühtlasi ka meie majanduselu tõstmisele kaasa aitab. Selles mõttes on härra Tonkman'il täiesti õigus, kui ta toonitab, et kortereid tuleb seal ehitada, kus töövõimalus on. On täiesti loomulik, et näiteks meie põlevkivitööstus korteriehitamiseks toetust vajab, sest seal on töölisi tarvis, aga inimesed ei saa sinna minna, sest puuduvad korterid. Kui põlevkivitööstuse juhatus peaks esinema kavaga selles mõttes, siis toetaksin mina seda igatpidi. Selle jaoks peame meie raha leidma.

Siin on popsiseadusest räägitud, minu ülesanne ei ole seda kritiseerima hakata, kuid üks halb külg on sel olemas ja nimelt vahakord peremehe ja popsi vahel. Minu arvates on popside juurdetekkimine loomulik ja soovitatav, sest meie maapind on piiratud, ja loomulik, et meie kõigile suuri talusid ei saa anda. Meie peaksime katsuma nende olemasolu soodustada ja hoolitseda, et juurde tekiks uusi popse, kes väikse maa-ala peal asudes, päevatööd ja kodutööd tehes ära elada saaksid. Sellepärast peaksime teid leidma, kuidas popside arenemisele mitte takistusi ette ei tuleks. Kui elukorterite ehitamine on otsekohesest ühenduses töövõimaluste andmisega inimestele, siis peaksime meie nii palju kui võimalik vastu tulema. Ja kui tõesti sel juhtumisel valitsus või rahaministeerium takistusi teeks, siis oleks tõesti viga tehtud. Härra Martna iseloomustab Eestimaad, et on tarvis ainult katus peale teha ja siis on vaestemaja valmis. See on täiesti õige, aga minu arvates peaksime meie kõigepealt vaeseid toitma ja riidesse panema, ja alles selle järele võib tulla korteriolude parandamine.

Mis puutub üldisesse majandusprogrammis, siis mina arvan, et härra Martna vast natukene roosilisemalt laseb paista neid tagajärgi, kui meie käesoleva krediidiga suuremal hulgal korterid ehitaksime. (M. Martna, stp: Ah selle 85 miljoniga, ei sest saa midagi!)

Sellest ei saa midagi, aga kui meie suuremal hulgal ehitaksime, siis peaksime vähemalt iga aasta 500 miljoni eest ehitama. (M. Martna, stp: Meil tuleks praegu ainult 32.000 korterit juurde ehitada linnades ja alevites.) Kuigi meie nii palju ehitaksime, siis oleks tagajärg igatahes see, et meie loomiksime väärtusi juurde, mis igatahes tervishoidlikult väga tähtis oleks, kuid mis jääksid seisma, ja mida meie otsekohe ei saaks muuta nendeks väärtusteks, mida me iga aasta väljamaalt sisse tooma peame. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Teie teate ju, et meie ei saa üksi kartulitega ära elada, vaid meie peame väljamaalt sisse tooma nisu, rukkid, vilja jne., see tähendab kõiki neid tarbeaineid, mis meil igapäevaseks elamiseks tarvis läheb. Ja kui me oma väärtused, oma tööjõu ainult majade sisse paigutame, majade ehitamiseks... (M. Martna, stp: Kes ütleb „ainult“?) Praegu me ju produtseerime peaaegu ainult neid väärtusi, mida me vahetada võime tarbeainete vastu, peab ütlema, et neid väärtusi on vähe, et me sissetulekud on väikesed. Põhikeerdsõlm on ikka see, et meie üldsissetulekud on sedavõrd väikesed, et me vaevalt sellest endid ära elatame. Sellepärast ei ole tähtis mitte see, et me suurema osa üldsissetulekust peaksime panema korteritesse, vaid see, kuidas meie oma üldsissetulekut saaksime tõsta.

Raske on leida universaalabinõusid, mida, nagu ma aru sain, härra Martna minu käest nõudis, et ma ei peaks mitte tühje sõnu ütleva, vaid kohe midagi reaalselt, mis käegakatsutavalt tagajärgi annaks. See on aga väga raske. Teie mäletate vist kõik, kui üleilma majandusteadlased sõitsid kokku Brüsseli, kus kogu Euroopale taheti diagnoos teha. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Ma tulen tagasi. Kogu Euroopa riikide eelarved olid puudujääkidega, ja tööstus oli igalpool langemas, ning majanduselu oli raskest seisukorras. Ja mis olid siis need tarkused? Need tarkused olid kokkuvõetult öeldud, et tee tööd, hoia kokku ja maksa maksusid. Need olid need tarkused. (M. Martna, stp: Härra Sepp ei olnud siis veel rahaminister!) Need üldlauseid ei aita meid edasi. Ka meil on üldlauseid, mida meie üldiselt tunnustame, ja see üldiselt tunnustatud tõde on, et meie peame sissetulekute tõstmiseks katsuma uut kapitaali saada, et meie saaksime paremad tööabinõud, et meie saaksime odavamalt kapitaali, sest mida vähem üldsissetulekust läheb kapitaali peale, seda rohkem jääb töö sissetulekuks. See on üldiselt tunnustatud tõde, et meie peame väljamaalt tooma kapitaali, kuna sisemise kapitaali akumulatsiooni peale lootma ei saa jääda. See on üldiselt tunnustatud tõde, et me peame looma

sarnased olud tööstusele, et tema korralikult ära elada suudaks, et ta omaga välja tuleks jne. Need üldised tõed on kõik tunnustatud, kuid kui meie läheme nende teostamisele, siis, härra Martna, ma pean ütleva, et teil õigus on, et meil nende tõdede läbiviimiseks mingisugust järjekindlat poliitikat näidata ei ole. Meie elame praegu selle tähe all, et meie katsume tõesti ühte-teist kätte saada, kuid niivõrd aktiivseid kui ka positiivseid samme nende kättesaamiseks näha ei ole. See on see suur kompromissivaim, kus ei ole mitte ühte tunnustatud praktilist kava nende üldiste sihtide saavutamiseks. On teada, et on tarvis Rooma minna, kuid kui on ka tarvis teid valida, siis valib igaüks oma tee, aga vanker seisab ristteel ja ei saa edasi. Kuid seal ei ole midagi parata.

Võtame tööstuse korralduse. Ühed on arvamisel, et me peame tööstust korraldama selles mõttes, et meie huviringkonnad loome, et me kõrvaldame metsiku võistluse, mis me nõrgale kapitaalile asjatult ja verist aadrit laseb. Teiselt poolt aga öeldakse, et see on see ülem tarkus, et näiteks suure eratrükitööstuse kõrval ehitatakse riigi trükitööstuse. Öeldakse, et see on see ülem tarkus, kui hinnad nii alla lähevad, et tööpalgaks ei jätku, kõnelemata amortisatsioonist ja kapitaaliga protsentidest. See on teine arvamine. (M. Martna, stp: Riik ostab kahele suurele vabrikule masinad.) Samuti on lugu, kui meil on sarnane tööstus olemas, mis suudab täiesti rahuldada meie tarvidusi ja veel rohkemgi, kuid tal ei ole küllaldaselt turgu, siis tekib teine otsekohe juurde. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Kui riik nüüd võistlevat tööstust ei toeta, kui riik ühte toetab ja teist mitte, siis öeldakse, et nüüd tehakse üks monopolistiks, teine tahvat ka töötada ja võib odavamini tootseerida, mille tõttu elukallidus langeks, aga talle ei anta selleks võimalust. (M. Martna, stp: Ühes ettevõttes ei ole sugugi erakapitaaliga, teises on 15 miljonit). Neid ettevõtteid on palju, kus sarnane seisukord valitseb. (M. Martna, stp: Seda hullem!) Mina olen ka selles arvamises, et ei tohi üksteisega võistelda, kuid teiste arvamine käib sellele risti vastu. Teised ütlevad, et peab olema võistlus, sest sellel läbi surume hinnad alla. Kuidas aga nüüd ühte konkurenti finantseerime, teist aga mitte? (Vahelhüüe K. Baars'i, tõer poolt.) Aga härra Baars, kas Teie julgeksite öelda, et Teie ühte konkurenti Eesti panga kaudu finantseerite, teist aga mitte. Siis öeldakse ju kohe, et sellel inimesel on riigi rahakäes, sellele antakse võimalus teenida, teisele aga mitte. Printsipiell on see ju õige, aga kui meie hakkame seda tegelikult teostama, siis leiame, et siin põhimõte

neutraliseerub. (M. Martna, stp: Neutraliseerub riigi kulul.)

Läheme edasi. Võtame näiteks väliskapitaaliga sissevoolu. Meie peame siin sarnased olud looma, et väliskapitaal julge on... (M. Martna, stp: Kuidas saab väliskapitaal siia tulla, kui ta riigikapitaaliga võistleva peab, ja kui riik oma kapitaaliga muidu annab?) Vaadake, siin on jälle suur küsimus. Muidu ei anta meil midagi, vaid antakse protsendiga, mis võrdlemisi kõrgem on kui väljamaal, ja just selle tõttu, et väljamaa ettevõtetel on odavam kapitaal tarvitada, on nad võistlusvõimulised. Kui meie võtame halbade abinõudega, makstes raha eest kõrgeid protsente, siis ei suuda meie võistelda. (M. Martna, stp: Viinis, vähemalt Austrias, ei ole kapitaal odavam kui meil.) Kui meie saaksime rahvasteliidult niisuguse toetuse, kui Austria... (M. Martna, stp: Missuguse toetusega minu seltsimehed teips rahul ei ole.) See on jälle teine küsimus. Mina arvan, et niisugust asja ei saa üldse teha, millega kõik rahul oleksid. Mina arvan aga, et kui meie sarnasegi toetuse saaksime kui Austria, siis oleksime meie igatahes palju paremas seisukorras. Lugu on aga ümberpöörduvalt. Meie näeme, et meie sõbrad meid heameelega alla suruda tahavad. Härra Martna tõi eile alles ühe näite, kuidas Inglise puutööstuse ametiühisused meie tööd sisse ei lase, põhjendades selle peale, et meie tööpalgad on odavad. See on pealtnäha väga ilus põhjendus. Kuid mis pärast on meie tööpalgad odavad? Just sellepärast, et meie oma kapitaaliga eest hoopis kõrgemat protsenti maksma peame, kui Inglismaal maksetakse. (M. Martna, stp: See otsus ei ole mitte üks ametiühisuste tehtud, vaid ka ettevõtete. See on pariteetlik otsus.) Ettevõtetele on see loomulikult soovitatav, et töö tehakse Inglismaal, Inglismaa oma ettevõtetes, ja et Inglise töölised ise seda teeksid. See on loomulik ja see ei olnud mitte heatahtlikkus meie tööliste vastu, või moraalne toetamine liig vähesel tööpalga suhtes, vaid see oli lihtsalt egoistlik võte, et ei lasta meie materjali sisse, mis nendega suudaks võistelda. Lõigati seegi töövoimalus meilt ära. See tuleb meelde Turgenovi valmi sõbrast ja vaenlasest, keegi, et ennast päästa, tahab minna ühe mädanenud laua peale, mis üle jõe viib, kuid sõber, öeldes, et sina ei tohi oma eluga nii riskeerida, tõmbab sellegi tal jalge alt ära. Niisugune sõbraabi oli ka see Inglise ametiühisuste keeld. Niisuguste raskustega peame võitlema: tahaksime ka halbade tööabinõudega head tööd teha, midagi paremat

pakkuda, et oma olukorda paremaks muuta, kuid meid ei lasta ligigi.

Edasi peaksime eraomanduse põhimõtte kindlasti maksuma panema, et väliskapitaal siia tulles kindel võiks olla, et teda hädaoht ei ähvarda. Meie tööstused on aga niisuguses seisukorras, just need tööstused, mis maal asuvad ja mis õige elujõulised on, et neil tuleb arvestada sellega, et iga silmapilk võib tulla asunik, kellele tööstuse alune maa lubatud, ja ütleb: olge head, tõuske õhku, see maa, kus peal te olete, on minu. Praegu on seisukord niisugune. Üks tööstur käis hiljuti valitsuseasutustes kaebamas, et teda niisugune hädaoht ähvardab, ja niisugune hädaoht võib reaalseks muutuda. Alles hiljuti toodi Riigikogus ette ühe meie vabriku kohta, mis kogu maailmas üks suurematest, et seal ei olla mitte kinnisvara, vaid tema olla õhus. Ühed ütlevad, et niisugune seisukord tuleks likvideerida, teised aga ütlevad, et see on loomulik. Ja kui riik loobub mõnel juhtumisel teatava eraomanduse omaks tunnustamisest, siis öeldakse kohe, et see on riigi varanduse pillamine ja ärajaotamine. Vaadake, siin lähevad arvamisid lahku. Siin pörkame kokku ja seisame paigal.

Võtame tasuküsimuse. Vist kõigile on selge, et väliskapitaal jälgib suure huviga, kuidas meie maareform lõpeb. See tasuseadus on otsustatud, kuid siin lähevad jälle arvamisid lahku. Ühed ütlevad, et on tarvis tasu maksta, — teised, et mitte. Peab konstateerima, et meil ei ole praegu midagi kindlat, reaalsed sammud on minimaalselt väiksed. Kuid ma tähendasin juba eelarve-kõnes, et praegune valitsus on ajutine valitsus, kes kestab ainult selle Riigikogu volituste lõpuni. Sellepärast tahaksin loota, et järgmine Riigikogu sundab praktilistes küsimustes rohkem ühtlust saavutada, ühtlasele tõekspidamisele tulla. Lõppude-lõpuks ei ole ju ikkagi valitsus see, kes midagi iseseisvalt ette kirjutab või Mussolini't mängib, vaid mõõduandev on ikkagi Riigikogu enese tõekspidamine. Riigikogu enamuse tõekspidamisest oleneb sellepärast, missugune „soeng“ uuel valitsusel on või missugune ta mitte ei ole.

A. Kerem (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Mina ei taha kaugeleulatavaid ja üllatavaid ettepanekuid teha, et sellega valitsusele raskusi sünnitada, olgugi, et minu rühm kaugeltki rahuldatud ei ole kõige sellega, mis siin esitatud. Kuid meil on siiski arvamine, et valitsus on katsunud teha, mis tema võimuses ja oskuses ja on katsunud summasid kulutada nii palju, kui riigikassal sel juhtumisel oli. Kuid ma teeksin siiski väikese ümberpaigutuse-ettepaneku maakorralduse peavalitsuse erakorraliste kulude alal ja nimelt A osas § 2, mis ette

näeb maaseadusega võõrandatud maade ingrosseeritud võlgade protsendi kustutamise kulusid — 15 miljonit. Teen ettepaneku, see summa 5 miljoni marga võrra redutseerida ja ühtlasi see 5 miljonit marka üles võtta teise paragrahvi alla, teda nimetades „maade ostmiseks“. Ma ei ole sel arvamisel, et valitsus 15-miljonilist summat ei saaks ära kulutada. Ei, ka minul on teada, et selle 15 miljoniga veel kaugeltki ingrosseeritud võlgade protsendid tasutud ei saa. Kuid arvan, kui juba ainult osa tasumisega tuleb rehkendada, nimelt 15 miljoniga, mis teeb võlgnevatest summadest välja ühe kolmandiku, siis arvan, et mingisuguseid raskusi valitsusel ka ei oleks, kui tema ainult ühe neljandiku kunni ühe viiendiku võlgnevatest protsentidest ära tasub.

Teiseks 5-miljonilise summa ülesvõtmine on tingitud järgmistest asjaoludest. Meil on juba pikemat aega kõne all olnud — eriti on ajakirjandus seda käsitanud — Uulu-Surju talude küsimus. Nimelt on okupatsiooni ajal Uulu-Surju talud ära müüdnud. Osa ostjatest on endised talude rentnikud ja on maa valdamisele asunud. Teine osa ostjatest ei ole aga maade valdamisele saanud asuda, kuna seda kasutasid endised rentnikud. Kuid osa viimastest ostjatest, kellel kreishauptmanni luba maa ostmiseks oli, on kohtuotsusega läinud aastast ostetud talude omanikkudeks siiski tunnustatud, ja viimased on ostetud talud ka oma nimele ümber kreposteerinud. Nende talude rentnikkudel tuleb uute omanikkude nõudmisel kohalt lahkuda, olgugi et nad vahepeal kindlas usu olid, et nad riigimaadel asuvad ja riigimaade rentnikud on. Omaegsed põllutöoministeriumi andmed lasid oletada, et kõik talud ilma erandita võõrandamisele tulevad, ja need võõrandati ka ja anti rentnikkudele kasutamiseks üldises maaseaduse korras, kuid hilisemad asjaolud on siin teatava muudatuse sünnitanud, ja elanikud, kes kindlas usus maa peale asusid, on sunnitud nii mõnelgi juhtumisel sealt lahkuma. Juba sel ajal, kui mina põllutöoministeriumi juhtisin, tuli see asjaolu ilmsiks, ja põllutöoministerium asus teadete korjamisele ses mõttes, et kas ei ole uued taluomanikud valmis oma talusid riigile tagasi müüma ja missuguse hinna eest, sest arvati, et kui vastuvõetavatel tingimustel riik saab need talud tagasi osta, siis on kõige lihtsam riigil väikest kulu kanda, talud ära osta ja siis üldises maaseaduse korras endistele rentnikkudele välja anda. Ja kui selgub, et üksikutel juhtumistel praegused omanikud valmis ei ole talusid riigile tagasi müüma, siis on võimalik rentnikke paigutada mujale riigimaadele. Mina ei saanud seda küsimust lõpuni lahendada, sest see tuli alles hilja sügisel päevakorrale ja

varsti järgnes valitsuse kriis. Sel ajal, kui mina veel põllutöoministeriumis olin, ei olnud kõik teated järelküsimate peale veel ministeriumi tagasi jõudnud. Kuidas asi praegu on, ei ole mul teada, kuid mina arvan siiski, et peaks heatahtlikult nende talude rentnikkude küsimuse lahendama. Et aga valitsusel võimalik oleks üht või teist talu osta, siis on selleks tarvis raha. Ja selleks otstarbeks arvan, et põllutöoministeriumi erakorralistes kuludes tuleks minu poolt ette pandud väike summa — 5 miljonit — ette näha. Kuid minu teades ei ole kõik uued omanikud valmis oma talusid müüma. Kui aga arvestada sellega, et ainult osa talusid korda läheb ära osta, siis võid päris kindlasti öelda, et nende ostusumma kaugelt 5 miljonini ei tõuse. Kuid ma näen sama paragrahvi piirides ka teisi kulusid ette, kus riigil tarviduse korral maid omandada tuleks, et neid siis uuesti väljaandmisele määrata. Senni ei ole riik sarnast maakorralduse operatsiooni teinud. Hiljuti vastuvõetud popsiseaduse läbiviimisel tekib nii mõndagi raskust, mida valitsusel tuleb kõrvaldada. Mõnegi väiksema talu juures on popsikoha eraldamine õige suurte raskustega seotud, olgugi et seadus seda ette näeb. Siin peab riik neid raskusi kõrvaldama sellega, et siit ja sealt ostuteel maid omandatakse ja neid siis nende popside rahuldamiseks välja antakse, kellele koha eraldamine talumaast viimase majapidamist rikub. Mina isiklikult ei usu, et suuri popsi-koloniisid võimalik on asutada kuskile riigi soodsele jne., sest koloniidesse korjunud väikemaapidajad võiksid küll maja ehitada riigi kulul, aga nendel ei ole tööd. (M. Martna, stp: Maal peab tööd küllalt olema.) Maal on tööd tõesti küllalt, aga kui teatavasse külasse kokku koondatakse 40—50 popsi, siis neile kõige parema tahtmise juures tööd ei jätku, ja nad peaksid kaugemale minema tööd otsima. Sellepärast suurte popsikoloniide või popsilinnade asutamine on vaevalt otstarbekohane. Teine küsimus on, kui üksikuid popse siia-sinna talude vahele paigutada, selleks erakokkuleppe alusel maid omandades, sest riigil igal pool maid ei ole, siis ei ole popsidel tööpuudust karta. Popside eluasemeks maade ostmiseks peaks sellepärast summasid leiduma. Iseenesest ei tõuse see summa ka ei tea kui suureks, nii et riik üle ei saa. Sel teel on minu arusaamise järgi popside eluaseme küsimuse lahendamine märksa kergem ja ei kutsu ka asjata teravusi päevakorrale.

Neil motiividel teen ettepaneku, maakorralduse peavalitsuse erakorralist eelarvet peatükk II-A § 2 vähendada 5 miljoni marga võrra ja samasse peatükki vastu võtta § 3. all 5 miljonit marka maade ostmiseks.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Mina kavatsen teha kaks ettepanekut. Esiteks — teedeministerium. Peatükk I. Keskasutus. § 6, kus on järgmine redaktsioon: Uute raudteede ehitamine (Pärnu-Eidapere raudtee lõpuleviimine), kustutada klambrites olevad sõnad. Oma ettepanekut põhjendan mina sellega, et praegu on vastav seaduseelnõu komisjonis ja väga võimalik, et seda raudteesihti ühes või teises suhtes võib natukene muuta. Kui nüüd Riigikogu võtab selle paragrahvi klambrites oleva seletusega vastu ja kui raudteesiht teiselt poolt Riigikogu poolt muudetakse, siis peab eelarve-seadust jällegi muutma. Kuid Riigikogu on selgel sõnal otsuse teinud, et raudteid ilma seaduseta ehitada ei või, ja siis ei või ka Vabariigi Valitsus seda 146 miljonit marka, mis uute raudteede ehitamiseks on ette nähtud, ilma seaduseta välja anda. Sellepärast leian mina, et need sõnad, mis klambrites on § 6. juures, tarvilikud ei ole ja need tuleksid kustutada.

Teiseks teen ma ettepaneku, peatükk II, riigiraudteede valitsus, § 7. Raudtee elektrofitseerimine 7.050.000 marka kustutada ja seda järgmistel põhjustel. See paragrahv näeb ette, et tahetakse Nõmme vahel veel üks elektrirong käima panna. Eelarve-komisjonis selgus, et otsekohest hädalist vajadust selle rongi käimapanemiseks ei ole, saadakse praeguse rongidehulgaga läbi. Kuid selle paragrahvi sissevõtmisel selle summa suurendamiseks ja ühtlasi ühe elektrirongi täiendamiseks ongi üks konks sees ja nimelt järgmine: tahetakse liikumist Nõmme vahel elektrirongiga tihendada, ja et praegune rongide liikumine suur olevat, just kohalikkude rongide liikumine, ja need seatakse ühendusesse üldise rongide liikumisega ja näidatakse ära, et Tallinna jaamast läheb palju ronge päeva jooksul välja, ja sellepärast on hädaline tarvidus uue raudteesõlme ümberprojekteerimiseks, sest rongide rohkuse tõttu on ummistus tekkinud. See ümberprojekteerimine on aga suurte kuludega seotud. Üks eelarve, mis Riigikogule esitati ja mis käsitab osalist ümberprojekteerimist, missuguse seaduseelnõu juures mina aruandja olen, ja kus alamkomisjon koha peal vaatamas käis, kuidas kavatsetakse ümberprojekteerimist teha, ning seal selgus, et umbes 100 sülla ümber, kindlasti ei tea, edasi minna sellest punktist, kus praegu Ülemistelt tuleb tee kokku puutub, Nõmme poole minnes, seal tahetakse suur tunnel ehitada. Seda tunnelit tahetakse järgmiselt ehitada: see tee, mis Ülemistelt tuleb, tahetakse viia mõnikümmend sülda Nõmme poole, ja seda teetammi tuleb niivõrd tõsta ja nii suur tunnel ehitada, et Nõmme rongid alt läbi käiksid. (J. Uibopuu, rhvsv: Kus nad ristle-

vad?) Muidugi nemad ristlevad, see on õigus ja rongide ummik olevat selle järele väga suur. Kui vaadata, kui suurte kuludega see ühenduses on, siis selgub, et seal kohal, kus tahetakse viadukti ehitada, on raudteetamm üle 10-ne jala kõrge, ja kui tahame, et elektrirongid alt läbi käiksid, siis peame selle teise raudteetammi üle 30 jala kõrgelt ehitama. Küsime, mis see lõbu maksma läheb, ja kuipalju see riigile sissetulekuid juurde annab. See ehitamine ei anna üldse riigile mingisugust sissetulekut. Aga et kiiremini seda seadust läbi pressida, et kiiremini raudteesõlme ümberehitust ja ümberprojekteerimise küsimust korraldada, selleks võeti nüüd erakorralised abinõud tarvitusele. (O. Amberg, krst: See ei ole see põhjus.) See on sama põhjus. (O. Amberg, krst: Kui mootor rikki läheb, mida Teie siis teete?) Teie saate ikkagi neid parandada, aga sel korral pidid need mootorid nii head olema, et nad rikki üldse ei pidanud minema, kui seda elektrirongi sisse seati. (K. Virma, stp: Härra Tonkman, see on jälle rebasesaba jutt.) Edasi tahaksin tähendada, et kui Nõmme elektriraudtee küsimus arutamisel oli Riigikogus, siis küsiti Riigikogu liikmetelt, kas on mingil tingimisel ühenduses elektrirongide sisseseadmine raudteesõlme ümberprojekteerimisega. Siis seletati, et selles ei ole midagi ühist raudteesõlme ümberprojekteerimisega. Teiseks raskuspunktiks sel ajal oli, et hädapärast on tarvis praegust raudteesõlme ümberprojekteerida, sest muidu ei saa enam kuidagi rongide liikumist korraldada ja rongiõnnetused olla möödapääsematud. Teiselt poolt nõutakse Riigikogult krediite, mis mitte palju sissetulekuid tagasi ei anna. Sellepärast julgen mina ettepaneku teha, et see 7 miljonit 50 tuhat marka eelarvest kustutataks, ja selle läbi ei kannataks liikumine Nõmme ja Tallinna vahel mitte, kui edaspidi selgub, et see hädatarvilikuks peaks minema, siis võib seda teistel aastatel eelarvesse sisse võtta, aga käesoleval aastal oleks see eelarve koormamine olevat.

Edasi tahaksin lühidalt härra Martna'le vastata. Jah, ei saa mööda. Ei tahaks küll heameelega selles asjas sõna võtta, aga härra Martna kutsub välja, peab vastama, sest ei või lubada, et valitsus peaks ühekülgsest majanduspoliitikat juhtima. Härra Martna ütleb, et meie ehituspoliitikas on viga tehtud. (M. Martna, stp: Seda ma ei öelnud, meil ehituspoliitikat üldse pole olnud. Siis ei saanud seal vigu teha.) Mõte oli ikka see, et ehituspoliitikat õieti ei juhita. Mina olen üldistes joontes Teiega ühes arvamises, et ta on ühekülgne olnud ja et teda õieti ei ole juhitud, sellepolest, et linnades on suured summad raha antud, on vahet tehtud linna ja maa vahel, ja

härra Martna näeb hädaohtu minu ettepanekus. Senni olid linnad eesõigustatud seisukorras, maale ei antud mitte korteritehituse laenu, ja nüüd tuleb see asi, milles meie lahku läheme, et meie ehituspoliitikat on ühekülgsest juhitud. Nimelt, et ühekülgsest majanduspoliitika sihid on just siit poolt välja tulnud, kus härra Martna istub, sealtpoolt on just nendele vastu vaieldud, et maale pole vaja midagi anda. (J. Tiks, stp: Kas asunikud asuvad linnas?) Jah, vaadake, see eraldamine — asunikud ja põllumehed, nii ühed kui teised, need on küll väga vähe kaaluvad. Siin ei saa seda nii võtta, kuidas Teie arvate. Edasi, kui laene on antud, siis on neid laenusid antud linnadele, aga mitte maale. Ma pean seda vana lauset kordama, et linnadele ei peaks ehituslaenu antama, sest linnades ei ole inimestel tööd ja sinna ei peaks mitte enam maju juurde ehitama, kus tööd ei ole. Vaid maju peab sinna ehitama, kus töövõimalus on ja kus tööd leidub. Härra Martna näeb, et meie saame siis palju tööd, metsatööstused kui ka lauavabrikud, kui meie linnadele anname ehituslaenu. Härra Martna, millega seda siis kõike maksetakse? Kui meie ehitame majad linna, aga linnas tööd ei ole, ja kuhu need majad siis lõppude-lõpuks pannakse? Minu arusaamise järele paistab nii olevat, et on täiesti suur õnn olnud, et ei ole mitte rohkem linna ühekülgset majanduspoliitikat arendatud, sest on juba häält kuuldavale tulnud, et need maja ja kapitaali protsendid rõhuvad on. Linnamajad ei tasu ennast praegu. Linnamajad ei anna praegu riigile ühe sõnaga öeldud — mitte midagi. Ühes komisjonis selgus, et on praegu majaanikke, kes maksavad 5,6 marka isegi 3 marka riigimakse. Mispärast? (Vahelhüüe V. Linnamägi, krst poolt.) Lubage, härra Linnamägi, ma seletan, härra Kristjan ütles selgel sõnal, et on neid majaanikke, kes maksavad riigimakse kõigest 3 marka, aga mispärast see on nii? See on nimelt sellepärast, et meil lamab maksukoorem alles majaanikkude õlgadel. Majaanikkudel ei ole võimalik saada oma majade eest täit kapitaali protsenti ja selle tõttu ei ole neil võimalik ka riigi maksusid maksta. See tähendab teiste sõnadega, võetakse üüriseadusega majaanikkudelt võimalus makse saada. Teiselt poolt üüriseaduses antakse neile inimestele otsekohe toetust, kes riigikassa kulul üüriseadusest kasu saavad. (J. Tiks, stp: Mis maksust Teie praegu kõnelete?) Ma kõnelen praegu kinnisvara maksust. Siit selgub, et meie ehituspoliitikas on just see viga, et linnad kannatavad üüriseaduse all. Kui meie linnades üüriseadus ära kaotatakse, siis ehitus hakkab ennast ise reguleerima, ja meie majaanikkudel saab võimalus olema sissetulekuid saada. Ühelt poolt heide-

takse majaomanikkudele ette, et nemad makse ei maksa. Teiselt poolt ei ole võimalik neil maksusid maksta, sest et neil vastavaid sissetulekuid ei ole. Sealjuures peame arvesse võtma veel seda, et majaomanikkude peal lasuvad kõrged omavalitsuse maksud. Majanduspoliitika ei seisa mitte selles, nagu seda härra Martna arvab, et riigikassast tuleb anda ainult teatud summasid. Majanduspoliitika seisab selles, et inimestel võimalik oleks oma teguvõime kohaselt midagi teha. Meil võetakse majaomanikkudelt see võimalus ära, ja nüüd tuleb härra Martna ja tahab kümnend miljonid linnadele ehituslaenu saada. Vaadake, selle vastu peab täiesti vaidlema, sellega ei saa kuidagi nõus olla. Niisugune poliitika viib meid lõppude-lõpuks pankrotiäärele, sest riigikassa kulul ei suuda meie mingil tingimisel oma riigimajandust ülesse ehitada. Riigikassa on ainult see abinõu, kust meie võime toetust anda nendele aladele, kellele meie tahame teguvõimet anda, et nemad ise oma majanduslikul alal tegutseda võiksid. (J. Voiman, stp: Rääkige Harju pangast!) Ma võin ka Teile Harju pangast rääkida. Teie himustate Harju pangast, aga ma arvan, et see Riigikogu väga vähe huvitab. Teie ridades on inimesi, kelle teened sellel alal palju halvemad on, kui Harju panga omad. Mina usun, et Harju pangaga teie põllumeestele ja põllumeeste rühmale mitte midagi ei ütle, sest Harju pangas ei ole meie tegelasi, vaid neid tuleb teil oma hulgast otsida. Kust on pärit Harju panga asutaja liige Linquist? — See on pärit sotsialistide ridadest. (M. Martna, stp: Kas mitte Linquisti isa-isa sotsialist ei olnud? J. Hünerson, põl: Sotside erakonnast! Vahelhüüded. Juhataja helistab.)

Teedeminister O. Amberg: Austatud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse nimel teen ma ettepaneku, teedeministeeriumi erakorraliste kulude eelarvesse peatükk II juurde võtta uus paragrahv — § 9 — raudteevalitsuse uue maja plaanide valmistamiseks ja sellekohaste eeltööde tegemiseks 500.000 mrk. Põhjendused on järgmised. Juba eelmise Vabariigi Valitsuse poolt on hooned, kus asub praegune riigi raudteevalitsus, haridusministeeriumile kästnud üle anda. Need majad on endise tehnikakooli majad, ja Vabariigi Valitsus on otsustanud neid maju üle anda puu- ja rauatööstuse koolile. Nendesse majadesse peab peale puu- ja rauatööstuse kooli ka asetatud saama Prantsuse lütseum. Sennijani on raudteevalitsusel võimalik olnud ainult ühe maja alumisi ruume üle anda puu- ja rauatööstuse koolile, kus sellekohane töökoda on sisse seatud. Teisi ruume senni üle anda ei ole võima-

lik olnud sellepärast, et raudteevalitsusel ei ole võtta kuskilt teisi ruume, kuhu ta üle kolida võiks. Sellepärast on hädatarvilik, et raudteevalitsus tulevikus saaks uue hoone. Selle uue hoone ehitamise põhjuseks on ka see, et praegune raudteevalitsus ühes oma osakondadega on laiali pillatud kümnesse kohta, mille tõttu meil raudteevalitsuses sennijani valitseb suur bürokratism. See on arusaadav, sest iga osakond kui ta on keskasutusest lahutatud, tahab omale pesa sisse seada, oma kantsleid, oma raamatupidamist jne. Selle läbi, et raudteevalitsus koondatakse ühte majja, saab suuri kokkuhoidmisi. Peale selle on kavatsus tulevikus ka kitsarööpalise raudtee valitsust ühendada laiarööpalisega. Praegu on mõlemad raudteevalitsused üksteisest kaugel: üks asub Tallinnas, teine Pärnus. Meil on tulevikus tingimata tarvis, et need kaks raudteevalitsust saaksid ühendatud, selle läbi saaksime meie iga aasta kokku hoida umbes 10—12 miljonit marka. Selle peale juhiti tähelepanu juba 1925. a. eelarve arutamisel. Eelarve-komisjon otsustas need kaks raudteevalitsust ühendada, kuid takistuseks tuli see, et Tallinnas suur korterikriis on. Kuna üks jagu ametnikke tuleks kitsarööpalise raudtee valitsuse ületoomisega Tallinna üle tuua, siin aga pole võimalik neile ruumid elamiseks leida, sellepärast otsustas Riigikogu seda edasi lükata. Tänavu aasta on see ka edasi lükatud, ja põhjuseks on just need kaks asjaolu, et meil Tallinnas valitseb korterikriis, ja teiseks pole meil ajakohast hoonet, kuhu terve raudteevalitsus asendada. Sellepärast palun mina Riigikogu liikmeid seda küsimust tõsiselt võtta. Ma ei palu esiotsa summat selle maja ehitamiseks, aga plaanide ja eeltööde valmistamiseks on tingimata seda summat tarvis. Ma pean tähendama, et raudtee sissetulekud on 1925. a. jooksul võrreldes 1924. a. märksa suuremad olnud, ja loota võib, et need sissetulekud ka tänavu suuremad saavad olema, kui eelarves ette nähtud. Ma ei tee praegu ettepanekut sissetulekuid suurendada, vaid kavatsen seda lisa-eelarve juures teha. Teen ainult ettepaneku, ülesse võtta 500.000 marka eeltööde tegemiseks. (Vahelhüüde paremalt poolt.)

Siis edasi tahaksin mina vaielda härra Tonkman'i ettepaneku vastu. Härra Tonkman on teinud ettepaneku, teedeministeeriumi erakorraliste kulude eelarvest maha tõmmata peatükk I § 6-da juures klambrites tähendatud: „Pärnu-Eidapere raudtee lõpuleviimine“. Muidugi jääb siin lõpulik sõna öelda Riigikogul selle kohta, mismoodi tema seda liini tahab ehitada, kas praeguses sihis, nagu ta rajatud on, või soovib ta uut sihti. Ma juhtisin juba eelarve-komisjonis tähelepanu ja

juhin ka praegu Riigikogu tähelepanu nende summade peale, mis selle raudteeliini ehitamiseks on juba välja antud. Selle liini alla on juba maha raiutud 180 tiinu metsa 9 miljoni marga väärtuses. Sellest metsast on saadud 30 tuhat liiprit, mis on praegu selle liini jaoks valmis töötatud, peale selle on sellest metsast saadud palke, mis lähevad jaamad ehitamiseks, ning tulepuid ja paberipuid.

Peale selle metsaväärtuse on tööde ja materjalide peale välja antud 5 miljonit. Lepinguid on sõlmitud 30 miljoni peale eraettevõtjatega, nii et see summa, mis oli 1925. aasta eelarves üles võetud, umbes juba lepingutega ja väljaminekutega kaetud on — nimelt 44 miljonit. Kui tahetakse, et riik nende summade peale vilistama peab, nagu seda härra Tonkman tahab, siis tehke seda. Kui nüüd käsk antakse teist raudteeliini ehitama hakata, siis teen mina seda. Aga mina pean siin Riigikogu ees niisuguse ülesastumise, nagu see eile oli härra Tonkman'i poolt alamkommisjonis, hukka mõistma terve oma ametkonnaga. Kogu ametkonnale ja ministriumile tehti niisuguseid etteheiteid, et mina olin sunnitud ühes ametnikkudega alamkommisjonist lahkuma. Sealjuures ei pörka härra Tonkman mingisuguse abinõu eest tagasi, ja läks isegi niikaugele, et ütles, et temal on juba kõigi rühmadega, niihästi põllumeeste, kui ka teistega, läbi räägitud, et see liin ei saa mitte nii ehitatud. Ja kolm koosolekut, mis alamkommisjon on pidanud, on härra Tonkman'i saboteerimise läbi täiesti hukka läinud ja ei ole mingisugusele lõpuotsusele jõutud. Täna on see raudteesei rahaasjanduse komisjonis, ja seal peab Riigikogu ütlema, missugust liini ta tahab saada. Aga Riigikogu võib minu arvates ka seda öelda, mida ta on öelnud eelarvekomisjonis, et tema selle liini siin klambrites üles jätab! See jääb Riigikogu otsustada, ja mina siin mingisugust survet avaldada ei saa ega ei taha.

Edasi on härra Tonkman'i poolt ettepanek tehtud, peatükk II § 7. välja jätta 7.050.000, mis on määratud raudtee elektrofitseerimise täiendamiseks. Härra Tonkman tõi põhjenduseks ette, nagu oleks siin jälle mingisugune konks sees, nagu ta ikka igalpool konkse otsib. See on vist tema ülesanne. Aga mina pean siin tähendama, et siin mingisugust konksu ei ole, vaid siin tuleb seda asja nii seletada, et siin on ettevaatuse abinõuks üles võetud veel kolmanda mootorvaguni muretsemine. Neid on praegu kaks, mis käivad Tallinna ja Nõmme vahel, ja need on alati töös. Kui aga nüüd ühe mootoriga õnnetus juhtub, siis oleme sunnitud ainult ühe rongi liikuma jätma, ja sellega vähen-daksime meie poole võrra seda liikumist. On

igatahes veel väga võimalik, et suvel kõik kolm vagunit liikuma hakkab, kui liikumine suurem on. Aga ma ütlen, et see summa on siiski võetud ainult täiendamiseks, ja ei taheta selle läbi mingisugust survet avaldada Tallinna raudteesõlme ümberehitamiseks. Mina isiklikult vaatan selle Tallinna raudteesõlme ümberkorraldamise peale nii, et seda tuleb teostada 15 kuni 20 aasta jooksul, mitte aga nõnda, nagu härra Tonkman arvab, et jälle ühe korraga kümneid miljonid välja visata. Sellepärast Vabariigi Valitsuse nimel palun selle summa üles jätta.

M. Martna (stp): Mina tahtsin ainult härra rahaministri tähenduste puhul mõnda öelda. Kõigepealt, härra rahaministri andmed ühetoaliste korterite kohta ei ole õiged. Meil, vähemalt linnades ja alevites, on ühetoalisi korterid 75 sajast ja mitte 50. Ja nende 75 seas on jälle 100 seast 57 niisugust, mis ühtlasi köögid on. Ja ühe- kuni kahetoalisi korterid on ühte kokku meie linnades üle 80%, ja linnades ja alevites kokku 84%. Nii siis meie oludega võrreldes, mis Viini oludesse puutub, näib härra rahaminister ka neid väga pealiskaudselt vaadelnud olevat. Korteriviletsuse vastu võitlemine ei seisa ainult selles, et palju ühetoalisi korterid on. Ja härra rahaminister läks Viini suhtes sellest välja, et seal ainult 7,5% ühetoalisi korterid on, ja et sellepärast oli seal korterikriis kergem lahendada. Mina tähendasin sealsamas kõnes, et niipalju kui minul teada, ja niipalju kui sellekohaseid kirjallike teateid on, olid korteriolud enne ilmasõda Euroopa suurlinnadest Viinis kõige viletsamad. Mitte ainult sellepärast üksi, et seal 7,5% ühetoalisi korterid on, vaid sellepärast, et Viinis ka suuremad korterid — 2-, 3- ja 4-toalised korterid inimesi rohkem täis olid, kui teistes linnades, ja just selle tõttu, et seal ühes korteris, olgu ta 2-, 3- või 4-toaline, võrdlemisi palju leibkondi, üksteisele võõraid inimesi — koos elas. Iseäranis Viinis oli see väga sage nähtus, mida saksakeeles nimetatakse „Bettgehen“, kus ainult voodi üüritakse ja õhtul teataval ajal õigus omatakse sinna magama minna. Sage-dasti on niisugune voodi kahe inimese jaoks, ja sagedasti on kokku lepitud nõnda, et see, kes selle voodi nendele inimestele rentis või üüris, ka aja kindlaks tegi, millal nemad sinna tohtisid minna. Harilikult mitte enne kella 10. Ja kui nüüd nendel inimestel, kes selles voodis üksi või kahekesi magama pidid, vaba aega oli, siis ei võinud nad seal korteris olla, vaid pidid uulitsal viibima või trahteris. Need olud tegid ja teevad veel praegugi Viini korteriolud raskeks, nii et need, sellest seisukohast vaadates, mitte kergemad ei ole kui meil. Ja kui härra

rahaminister arvab, et Viinis korterikriisi lahendamine kergem on kui meil, siis ei ole see õige. Isiklikult annaksin mina härra rahaministri nõu, kui tema Viinist kord läbi sõidab, seal paar päeva peatuda, ja siis saaks tema seal ilusaid asju näha. Ja Viini linna rahaminister, sotsialist Breitner, on valmis igapähele, kes neid asju näha tahab, neid näitama ja seletama, mis seal tõepoolest tähelepanuväärilist on. (M. Laarman, põl: Vast võtate härra rahaministri ise Viini kaasa.) Noh, härra Laarman, Teid ma küll kaasa ei võta. Teiega ei ole midagi peale hakata, Teie juures on „Malz und Hopfen verloren“. (Rahaminister L. Sepp: Kaasüürilisi võib meie linnades ka leida.) Ma ei rääkinud mitte sellest, et kaasüürilisi Tallinnas ei leidu, vaid ma mõtlesin seda, kuidas seal nende kaasüüriliste võtmise vajaduse vastu võideldakse! Seda on võimalik seal näha. Ja mina võin teile öelda, et viinlased ise ka mitte selle kõige parema tarkuse juurde ei tulnud, vaid kutsusid Saksa maalt ühe asjatundja, kes neid seda asja organiseerida aitas. Ja see oli sotsialist Paul Kampfmeier. Tema andis Viini, jah, Austria inimestele nõu, kuidas korterikriisi vastu tuli võitlema hakata, ja tema ehitusprogrammi järele on seal senni käidud ja on hästi tehtud.

Mis nüüd sellesse puutub, härra rahaminister, kui Teie ütlete, et enne tulevad söök ja riided muretseda, siis ei saa ju selle vastu vaielda. Aga mina ütlen, et vähemalt korter on niisama tähtis kui riided. Kui vaadata kõige viletsamaid inimesi, mida vajavad nad siis kõige rohkem? Meie näeme, et neil riided on sagedasti nõõridega keha külge kinni seotud, need on täitsa lagunened, nad kerjavad süüa, ma ei tea, kas nad ka meil seda teevad, kuid mujal küll, et nad isegi prügikastidest söögijätiseid otsivad. Aga kui õhtu käes, vajavad ka nemad pea- ja küljealust, ja see on korter! Tähendab, inimesel on samuti korter tarvis, nagu süüa ning riideid, eriti veel meie juures.

Halva korterikrediidi ja -laenu tarvitamise kohta tahtsin tähendada, et see ei ole ju meie süü, kui meie pealekäimisel need summad määrati, kuna ju krediitide tarvitamine valitsuse hooleks jäi! Meie eeldasime, et valitsusel on orgaanid ja valitsusel on võimalik nende orgaanide abil ehitusasju korraldada. Kui aga valitsuse ise peab tunnistama, et seda asja ei ole küllalt hästi korraldatud, siis tuleb parandusi otsida. Ja see on esimeses liinis — valitsuse orgaanide asi! Võib olla, et leidub ka meie jaoks kuskil niisugune Kampfmeier, kes ka meile võiks nõu anda. Kui aga öeldakse, et meil seda läbi viia ei suudeta, siis tuletan ma meelde ka seda, et Austria kroon on väärtuses palju madalam olnud, kui meie raha, kuid

ometi võeti seal korterikriisi lahendamine ette. Kui härra Sepp ütleb, et seal olevat rohkem suurema korteri pidajaid, kellelt võidakse rohkem maksusid võtta uute majade ehitamiseks, siis ei ole minul selle kohta statistilisi andmeid. Küll on aga seda arvesse võtta, et Viinis siiski hoopis suuremad varandused olemas olid ja on, mille tõttu Viini rahaminister Breitner'il korda läks pankade peale mõju avaldada, nii et tema Viini pankadelt, ma ei mäleta, missuguse protsendiga, kas 8 või 12 protsendiga, teatava suurema summa majade ehitamiseks laenu saai. Selle laenu kindlustas tema nende maksudega, mis tema ehituste kasuks korterite üüri kõrval võttis ja võtab. Korteriite üür oli ja on Austrias praegugi naeruväärt madal meiega võrreldes. Aga ma ei ütle sellega, et Viini majaomanikud sellepärast halvas seisukorras oleksid. Ei, asi on seal ikka nõnda korraldatud, et majad ära ei lagune. Üüri maksetakse seal pool sellest paberikroonis, mis enne sõda kuld-kroonides makseti, see tähendab umbes 15.000 korda vähem, kui enne sõda. Elumajade korrashoidmine ja valgustamine on nõnda nimetatud majade komitee kaudu korraldatud. Maja valitsemine ja selle korrashoidmine on majaomaniku asi, see on, kui ta ise selles majas elab, kui aga mitte, siis on need kohustused tema asemiku peal. Kulud aga, mis valgustamise ja maja parandamise juures tekivad, kantakse kõik majaelanikkude poolt proportsionaalselt. Mul oli juhus kord kahe majaomanikuga rääkida, kes ütlesid, et nad tänavad Jumalat, kes neile Breitner'i andnud. Nemad ei saavat küll majadest sissetulekuid, kuid nad on kindlad, et nende majad vähemalt kokku ei lange. Nõnda on sealne korraldus. Kui meie härra rahaminister elukorterite kriisi lahendamise peale sellest seisukohast vaatab, et tema kõigepealt sinna ehitada tahab, kus tööd ja kus tööstusettevõtted olemas, siis ei ole selle vastu midagi rääkida, see on ju paratamata õige, ja kes tahaks või saaks selle vastu olla — mitte keegi! Kui härra rahaminister tähelepanu sellele juhtis, et meil olevat maal juba teataval määral korterikriisi lahendamise juurde asunud, siis kriipsutan ka mina seda alla ja ütlen, et see on väga ilus ja koguni eeskujulik korterikriisi lahendamise viis. Meie asunikud on asunud majade ehitamisele. Mina olen näinud plaane, mis asunikud ise ehitustehnikute poolt teha lasevad, ja ka neid, mis põllutööministeerium on teha lasknud, ja ma pean ütlema, et kui nende plaanide järele ehitatakse, siis ei ole neil inimestel enam korterihäda, kui põlev süsi sõrmeküüne või pealae peal, nagu suuremal hulgal teistel kodanikkudel Eestis. Aga olgugi, et nii palju asunikke omale maju ehitab, elab ometi suur osa veel mõisates moonakate korterites

ja teistes viletsates ruumides. Nii et asi ka siin algusest lõpuni veel sugugi nii väga parem ei ole. Kuid meie teame väga hästi, et kõike ühekorraga teha ei saa. Kui 10 — 20 tuhandel on võimalus enestele paremad majad ja eluruumid ehitada, siis on see juba ka suur samm edasi, ja ma olen julge, et kui need, kes senni viletsates ruumides, näiteks kõrtsiurgastes elavad, enestele ka uusi maju ehitama hakkavad, siis nad tingimata teiste eeskuju järele käivad. See on väga õige. Aga õige ei ole see, kui maju tahetakse ainult sinna ehitada, kus olemas „töö ja tööstusasutused“. Ei, sinna peab ehitama, kus inimesed on. Kuid mis otstarbel ja sihil inimesed sinna, näiteks linna, alevisse asunud, see ei ole enam valitsuse uurida. Valitsus peab asja nii võtma: seal on inimesed, ja sinna tuleb ehitada. Kui Teie, härra rahaminister, ütlete, et see ei ole rahaministeeriumi asi, siis on see ometi Vabariigi Valitsuse asi, ja rahaminister on Vabariigi Valitsuse liige! Kui Teie selle peale tahate nõnda vaadata, nagu härra Tonkman, siis ei ole see õige. Meil elab linnades ja alevites mitmedkümneid tuhandeid inimesi, ja et nad seal elavad, siis peab neile seal ka elamisvõimalused antama, ja nende elamisvõimaluste eest on iga riigi ja kogukonna valitsus kohustatud hoolt kandma, kuid kui ta seda ei taha teha, siis ei ole tema enam õigel kohal.

Meie linnades ja alevites elab üle 300.000 inimese, umbes 320.000. Kui vaadata, kui palju abiellumisi nende 320.000 inimese juures iga aasta ette tuleb ja iga 10 abielu kohta 7 korterivajamist arvesse võtta, siis jõuame selgusele, et meil oleks uute abielude jaoks linnades ja alevites 3.500 kuni 4.000 korterit tarvis iga aasta juurde ehitada. Kui me aga selle peale rõhku ei pane, kui me sellest ei hooli, see tähendab siis, et meie selle rahvamajanduse külje hoolestusesse jätame, nagu ta meil senni hooletuses on olnud. Iga riigivalitsus võib oma määrustega kuidagiviisi katsuda mõju avaldada, et inimesed näiteks mitte nii suurel arvul linnadesse ja alevitesse ei tuleks, ja teistsuguste määrustega mõju avaldada, et nad maale jääksid, oma endistesse asupaikadesse. Aga seda ei saa sundmäärustega teha, radikaalsete abinõudega, sellega, et linnades korterite eest sugugi ei hoolitseta, vaid seda peab teistsuguste abinõudega toimetama. Kui teie tahaksite korteripoliitikat tõsiselt ja õigelt ajada, mis ka meie külade kohta ulataks, see on, et neile inimestele, kes teie arvates mitte tõsisel põhjustel maalt linna ei tule, peaksite püüdma maal elamisvõimalusi luua! Teie peaksite püüdma külades talude juures maju ehitada, kus töölised võiksid elada! Kui töölisel külas oma kodu on, ta võib ka suviline olla, peremees võib tema talveks

sinna jätta, kui tööline teab, et tal seal korter, vähe kapsamaad ja nii edasi on, kui tema lapsed seal õues või ka tee peal värskes õhus ja vabas looduses mängida võivad, siis jääb see inimene sinna. Aga kui talle seda võimalust ei anta, siis ei jää ta sinna. Vaadake, niisuguste ehituspoliitiliste määrustega, ma ütleksin seadustega, võiks ja peaks sinna poole püüda katsutama. Aga kui meie härra Tonkman'i viisi ütleme, et linnainimesed on laisad, kelle eest ei ole tarvis hoolitseda, mingi nad kus pagan .. (K. Tonkman, põl: Härra Martna, ärge neid sõnu mulle suhu pange, mis ma rääkinud pole. Mina ei ole „pagan“ kellegi kohta öelnud.) Ah paganat, seda Teie küll ei ole öelnud, seda ma panin küll omast käest juurde, aga kui teie iganes suu lahti teete, siis kõnelete sellest põhjatust kuristikust, mis linna ja maa vahel olla. Teie kõnelete, et need inimesed ei peaks linnas elama, vaid külla minema, ja et valitsus ei tohiks linnarahva eest hoolt kanda. See on põhitoon, mida Teie ikka rõhutate.

Ma tahaksin veel härra rahaministri tähelepanu selle peale juhtida, kuidas Saksamaal korterikriisi lahendatakse. Teatavasti jäi Saksamaa Versailles'i lepingu järele väga rasketesse oludesse. Aga hoolimata sellest ehitas ta ometi 1919. a. kuni 1923. a., kui ma ei eksi, mu arvud on siin, aga ma ei hakka neid otsima, 650 tuhat uut korterit. (O. Strandman, tõe: Kas riigi laenuga?) Härra Strandman, Teie kui endine minister peaksite seda ometi teadma, sest kuidas võib riigimees, kui ta teiste riikide samme ja tehtavusi ei jälgi, asju ajada! Seal on riigi ja kogukondade toetust, üürnikkude maksusid, aga peasi on see, et seal on igatahes riiklikult hoolitsetud, et võimalik oleks maju ehitada! (Teedeminister O. Amberg: Kõige paremini on see asi Viinis organiseeritud.) See on tõsi, aga Saksamaal on see ka organiseeritud, ja Saksamaal, mis meile eeskujuks kõlbaks, hoolimata sellest, et ta nii maha rõhutatud oli, tehti ometi 1919. a. ülesvõtte, missugune see viletsus on, et näha saada, mida teha tuleb, korraldades selleks korterite lugemise. 1923. a. tehti kokkuvõtte ja leiti, et Saksamaal iga tuhande elaniku kohta puudus 16 korterit. (K. Päts, põl: Saksamaal pandi ka kohe suurt rõhku sisemise koloniseerimise peale.) Jah, pandi küll, härra Päts! Kui Teie lubate isiklikult öelda, siis tähendasite Teie ükskord, et Teil ei tarvitse minu kõnesid kuulda, et Teie tunnete muidugi seda asja, aga härra Päts, Teie ei tulnud oma tarkusega siia, vaid saatsite härra Mürk'i. (K. Päts, põl: Ega minul ei ole siin mingisugust saatmist, siin on igaüks iseseisev.) Meie rühmas ei ole igaüks nii iseseisev. (M. Laar-

man, põl: Tema kalkuleerib oma era-konna järgi.) Meie rühm püüab neid inimesi kõneleda lasta, kes teatavatest asjadest kõige paremini teavad, aga põllumeeste rühm saatis härra Mürk'i kõnelema. (K. Tonkman, põl: Ei, härra Mürk on majaomanikkude rühmas. Kui Abramson Riigikokku tuleb, kas ta on siis sotsialistide rühmas? Naer.)

Saksamaal loeti kortereid ja leiti, et ter-vel Saksamaal oli 1. jaanuaril 1923. a. igal 1000 elaniku kohta 16 korterit vähe, ja selle kohta tehti plaan, et on kõigepealt vaja ka-vasesda ehitada 2.600.000 korterit 8 aasta jooksul, see on kunni 1930. aastani. Kui meie need arvud Eestis aluseks võtame ja meeles peame, et Eesti korteriolud ka enne sõda ja pärast seda niisugused ei olnud kui Saksamaal, siis peame selgusele jõudma, et meil iga 1000 elaniku kohta rohkem kui 16 korterit juurde tuleks ehitada. Ma arvan, et ka lugupeetud arst siin omalt poolt need väited õigeks peaks tunnistama. (H. Leesment, krst: See on õigus. Lahendamise tee ei ole meil õieti ette nähtud.) Vast tarvitaksime ka meie neid teid, mis Sak-samaal, Viinis ja Bernis on tarvitatud? Mina oleksin kõigi nendega päri, ja ma ootaksin, et tervishoiuteadlased, arstid ja füsioloogid neis asjades palju rohkem öelda võiksid, kui mina, kes ma vähik olen nendes asjades. Ja ma ootan seda, härra doktor, Teie ja Teie korporatsiooni poolt, kes nende asjade kohta palju rohkem öelda peaksid teadma ja ütleva. (M. Martinson, põl: Makske rohkem maksu riigikassasse, siis saab seda teha.) Ega Teie nüüd eilsest tänaseni seda külakooli asja järele pole suutnud mõelda? (M. Martinson, põl: Ega ma siis Teie juurde külakooli ei tule.) Ega ma ka igale inimesele õpetust andma ei hakka, ma vaatan enne, kas õpilane ka vastuvõtlik on! (O. Gustavson, stp: Nende jaoks on nõrgaandelistel koolid!) Kui härra raha-minister absoluutse kindlusega ütleb, et meil ei ole võimalik elumaju ehitada, siis pean ütleva, et meil ei ole veel vähemat katsetki tehtud! See 300 miljonit, ma ei tea, kas seda oli just 300 miljonit või ei olnud, seda on väljaspool valitsust kasutatud. Valit-sus ei võtnud seda korterilahendamise poliit-ikat omaks, see jäi kõrvaliseks asjaks, selle peale ei avaldanud valitsus sugugi määravat mõju. Aga kui valitsus selle poliitika omaks võtab, siis ma arvan, et ka Eestis see tee leitakse, et korterikriisi lahendada. Ma tean väga hästi, et meil 32.000+6.000 elukorterit, mis meil uute abielude tõttu vaja läheb, üle öö ehitada ei saa, aga vähemalt peame nii-

kaugemale jõudma, et meie teame, mis vaja on. Aga meil ei ole senni ka seda teada tahe-tud. (J. Mürk, mo: ...majaomanikkude arvel ilma maksuta elada tahavad.) Seal on see põllumeestekogude rühma tarkus. (Vahelhüüe paremalt poolt: Ega härra Mürk põllumeeste rühmas ei ole.) Mis Teie siis muidu seal istute, kas sellepä-rast, et ahi seal seljataga on? (Müra. Vahel-hüüded paremalt poolt.) Ei, minul ei ole ahju ligidal, mina istun kaugemal. (M. Laarman, põl: Kas linnavalitsus ei saa piiri panna?) Kuulge, härra Laarman, kui Teie oleksite vähegi jälginud üüriseaduse komisjoni tegevust siis, kui ettepanek tehti, et linn selle asja korraldamise oma kätte võtaks, siis on härra Mürk ja teised ikka selle vastu olnud. Ja kui üüriseaduse komisjoni ette pandi asjatundjaid linnavalitsusest kutsuda, siis oli nende härrade arvamine, et seal ei ole üldse asjatundjaid, vaid need olla ametnikud! (Vahelhüüded paremalt poolt.—J. Hünerson, põl: Kes selle rätsepa välja ajas?) No kuulge, laske niisugused väiklased nõelumised olla! Ma saan väga hästi aru, kuhu teie tahate välja tüürida. See oligi see asi, mis pärast Teie härra Mürk'i välja saatsite. Teie ütlete, et Martna'l on maja ja sealt aetakse rätsep välja, ja kui Martna'l maja ei ole, siis on tema pojal maja, ja kui tema pojal maja ei ole, siis on ehk tema pojapojal maja! Vaadake, niisuguste asjadega tõsisel inimesel tõsisel kohal ei tule välja. Kas saate aru sellest? Teie nimi on Mürk. (J. Mürk, mo: Kas tahate seda ümber teha?) Ei taha, see on hea küllalt Teile, see on paras Teile. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Mina olen selle mõtte teenistuses oma parema eluaja olnud, olen juba selle aastasaja algul broshüüri välja andnud. Sel ajal, kui ma härra Päts'i toimetuses tööd võisin teha, sel ajal oli mul tõepoolest maja. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Ma olen kirjutanud, olen broshüüri välja andnud, olen „Postimehes“ artiklite seeria kirjutanud, olen eriraamatu välja andnud, ma olen selles asjas silmapaistvalt tööd teinud, ja ainult mõni lagepea võib tulla minule seda ette heitma, et ma olen seda majaomanikkude kasude pärast teinud. Ainult üks lagepea võib seda teha. (J. Mürk, mo: Kui Teie midagi üles oleksite ehitanud, siis oleksite Teie midagi teinud, aga paljas kirjutamine ei tähenda.—Müra. Va-helhüüded paremalt poolt.)

Juhataja A. Jürman: (Helistab)
Palun mitte sarnaseid ütelsusi tarvitada.

M. Martna (stp): Kui härra Sepp arvab, et keskmine ringkond on kasu saanud uutest ehitustest ja korteriehtuse krediitidest, siis võib see nõnda olla, aga mina ei ole siiski selles arvamisest, et ainult keskmine kiht sellest on kasu saanud. Aga kui see ka nõnda oleks, siis jääksid need korterid ometi tühjaks, kui need keskmise kihi inimesed uutesse majadesse läksid ja nende korteritesse oli võimalik teistel minna! See on ju terves maailmas nõnda.

Täna hommikul võis lugeda „Vaba Maa“st ühe Inglise piiskopi jutlust „shlumpside“ kohta: see on ju igal pool nii, et töölisel ikka kõige vaesemates ja viletsamates korterites ja viletsamate linnajagudes elavad, ja et neid „shlumpside“ elanikke natuke parematesse korteritesse paigutada, tehakse seda sel teel, et vanad majad maha kistakse, ja uued asemele ehitatakse. Ja Inglise korteriajalugu näitab, et neisse uutesse majadesse asusid ametnikud ja keskmisekihi inimesed, aga mitte need inimesed, kes enne seal viletsates korterites elasid; kui neid jälgima hakata, siis võib tähele panna, et mahakistud vanade majade elanikud asusid neisse korteritesse, mis selletõttu tühjaks said, kui esimesed uutesse majadesse kolisid. Ja nõnda on ka lugu meil. (J. Mürk, mo: Aga keskmine kiht elab korterite arvel.)

Siis tahaksin ma veel lõpuks peatuda Manchesteri otsuse juures. Kui härra rahaminister arvamisest on, et Inglise töölisel siin ülekohtuse otsuse teinud, et nad oleksid pidanud „Dviigateli“ tööd vastuvõetavaks tunnistama, siis läheb härra minister sellelt seisukohalt välja, et Inglise töölisel oleksid pidanud „hea olla tahtes“ lubama, et need tööd vastu võetakse. Aga me teame, et töölistevoitluses ikka sellest seisukohast välja minnakse, missugused lõputulemused sihiks on, ja ka Inglise töölistel on vist lõpusihiks see, et kui Eesti tööstus ja Eesti ettevõtjad viimaks ära näevad, et nad oma kaubale turgu ei leia, et nad siis, võib olla, oma töötingimisi parandavad. Ja ma olen isiklikult juba seda kaalunud, et kui vahekorrad vähegi lubaksid, meie nõuaksimine Venemaa tellimiste andjate abil nendelt vabrikutelt, kuhu tellimisi antakse, tööliste paremaid palga- ja töötingimisi. Ma ütlen, kui vahekorrad meil selleks küllalt soodsad oleksid, siis meie peaksime seda — võib olla — tegema.

Juhataja **A. Jürman**: Kuna Riigikogu on 2 tundi töötanud, kuulutan vaheaega.

Vaheaeg algab kell 12.10 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12.35 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja **A. Jürman**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna järjekorras on rkl. Tonkman'il. Kuna rkl. Tonkman'i siin ei ole, siis on sõna järjekorras rkl. Virma'l. Rkl. Virma ei ole ka siin.

K. Ipsberg (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Et kergem seisukohta oleks võtta härra Tonkman'i poolt tehtud ettepaneku kohta, lisaksin ma mõne sõnaga juurde need motiivid, mis siin ette ei ole toodud, aga mis eelarve VI alamkomisjonis arutamisel olid. Esiteks uue raudtee ehitamine peatükk I. §6. Tahetakse kustutada sõnad „Pärnu-Eidapere raudtee lõpuleviimine.“ Need sõnad võeti alamkomisjonis juhusliku enamusega vastu, ja mul, kui alamkomisjoni aruandjal, ei ole midagi selle vastu, kui need sõnad maha tõmmataks, sest eriseadusega määratakse kindlaks, missugune raudtee siht õieti jääb ja eelarves seda tarvis nimetada ei ole. Edasi, mis puutub peatükk II § 7, raudtee elektrofitseerimiseks ülesvõetud summasse 7.050.000, et seda maha kustutada, siis pean ütleva, et eelarve alamkomisjon selle summa ülesvõtmist pooldas, samuti pooldas seda ka täiskomisjon, samuti pooldas ta teedeministri poolt ettetoodud motiive, et tarvis on elektrimootorvagunite koosseisu täiendada, et rikke korral mitte liikumises takistusi ette ei tule. Pean ütleva, et see summa on tarvilik ka liikumise suurenemise tõttu, sest nagu teada, ehitatakse ja on ehitatud Nõmmele uusi maju õige palju, sest seal on elamistingimised odavamad. Sellega on Nõmmel elanikkude arv tõusnud, mille hulgas ka õige suur hulk meie riigiametnikkudest, kes mitmes ja mitmes ministeeriumis ja asutuses tegevuses on. Nende ehituste juurdekasvu tõttu on meie korterikriisi teataval määral kahanenud, ja selle korterikriisi lahendamisele aitab kaasa tuntavalt liikumisabinõude paremale järjele seadmine. Sellepärast peab siin laiemalt asja peale vaatama ja mitte ainult seda silmas pidama, et Vene ajal oli ehk see liikumine väiksem. Aga ega Vene ajal ei olnud ka veel niisugust korterikriisi, ja Vene ajal ei kantud üldse nii meie elamise korraldamise eest hoolt, nagu meie valitsus seda praegu peab tegema. Sellepärast on liikumise hõlbustamiseks raudtee elektrofitseerimine õige tarvilik. Edasi, mis

puutub raudtee majaehitamise plaanide valmistamiseks ülesvõetava summa kohta 500.000 võrra, siis alamkommissjoni enamus tuli eitavale otsusele. Ma isiklikult toetasin seda ettepanekut, aga enamus tegi teise otsuse. Öieti peaks seda kavatsust ka toetama ja just sel põhjusel, et puu- ja rauatööstuskoolile on tarvis ruume, sellest meie mööda ei pääse, ja nüüd on küsimus, kas ehitab seda raudteevalitsus või ehitab seda puu- ja rauatööstuse kool? Kui raudteevalitsus omale valitsuse hooned üles ehitab, siis saaks kool temale määratud ruumid kätte, ning raudteevalitsus saaks ennast otstarbekohaselt koondada. Senni aga on raudteevalitsuse asutused täiesti laiali pillatud, ja selle koondamisega saaks isegi suure kokkuhoidmise kätte, nii et mina toetaksin selle 500.000 ülesvõtmist. Ma leian, et ka Riigikogul on pärast palju kergem, kui plaan on valmis, ülevaadet saada ja otsustada. Eelarve-kommissjonis on ka veel kõne all olnud meie riiklikkude ettevõtete netto-eelarvete peale üle viimine, ja siis on tarvis tingimata raudteemaja küsimus otsustada, sest ükski raudteevalitsus ei lepi sellega, et tema asutused niivõrd laiali oleksid pillatud, nagu see praegu on, nii et ettevalmistamise mõttes oleks soovitav, et summa mk. 500.000.— üles võetakse eelarvesse.

J. Voiman (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin peaaesjalikult vastu vaielda härra teedeministri ettepanekule, nimelt, et sisse võtta 500.000 marka raudteevalitsusele uue maja ehitamise eeltööde tegemiseks. Kui nüüd põhimõttelikult asja peale vaadata, siis ei saa härra teedeministrile sugugi vastu vaielda. See on tõsi, et raudteevalitsusel uut maja tarvis on, ja selle läbi võiks teatud mõttes kokkuhoiu saavutada. Aga sellejuures ei või meie seda silmasta lasta, et mujale vast majade ehitamine palju hädatarvilikum on, kui sinna. Näiteks oleks väga tarvilik ehitada Tallinna uus peapostkontori maja. Ma juhiksin lugupeetud Riigikogu liikmete tähelepanu selle peale, et meie postipeavalitsus töötab suurte ülejääkidega, tal on sissetulekud suuremad kui väljaminekud, ja sellepärast on temal otsekohe käepärast vabad summad, mida ta võiks kulutada uue maja ehitamise peale. Raudteevalitsuse kohta meie aga seda öelda ei saa. Raudteevalitsus on töötanud osalt kahjudega, osalt on tema sissetulekud ja väljaminekud vaevalt tasakaalus, ja riigile ei ole tema sissetulekuid otsekohe mitte andnud. Juba sellepärast tuleks hoolitseda selle eest, et ametkond, kus sissetulekud suuremad on kui väljaminekud, saaks eesjoones uue maja. Siin rääkis härra Ipsberg,

et meil tuleksid niihästi raudteevalitsus kui ka postipeavalitsus netto-eelarve peale üle viia. Kui netto-eelarve peale üle viia, siis võiks neid summasid otsekohe tarvitada, aga meie võiksime ka juba enne netto-eelarve peale üleviimist summad ära kulutada majaehitamise peale. Sellepärast vaidlesin mina alamkommissjonis ka selle vastu, et meil eestkätt tahetakse raudteevalitsuse maja ehitada, kuid ennem tuleks siiski vaadata, missugusele asutusele meil kõige rohkem uut maja tarvis läheb. Kui võrrelda raudteevalitsuse ja peapostkontori majasid, siis näeme, et mitu korda hädatarvilikum on uue maja ehitamine peapostkontorile. Ainult siis võiks härra teedeministri ettepanekut toetada, kui tema selle otstarbe ära muudaks ja krediiti küsiks peapostkontori maja eeltööde tegemiseks. Aga kahjuks ei ole seda eelarve-kommissjonis tehtud. Kuid miks ei ole Tallinna peapostkontori maja ehitamiseks krediiti nõutud? Seda vajadust on juba ammugi rõhutatud, on isegi vastavad sooviavaldused vastu võetud, aga kahjuks ei ole meie teedeminister nende sooviavaldustega rehkendanud, vaid nõuab krediiti hoopis teisteks otstarveteks, milleks soovi avaldatud pole. Kas on seal kaasamõjuv see tegur, et raudteevalitsuse juhtivad jõud ja teedeministeeriumi juhtivad jõud on „Viroonia“ mehed, või on seal mõnesugused muud põhjused. Igatahes ei ole loomulik, et nõutakse krediiti sarnase maja ehitamiseks, mille ehitamisega võiks kannatada. Ma tähendaksin veel selle peale, et uue raudteevalitsuse maja ehitamisega saadakse rohkem kokku hoida selle läbi, et ametnikkude koosseisu vähendatakse. Lugupeetud Riigikogu liikmed vast mäletavad, et kui meil omal ajal oli raudteevalitsuste ühendamise küsimus käsil, siis oleks võinud selle läbi ametnikkude koosseisu vähendada umbes 60 võrra ja üldist kokkuhoiu oleks üle 10 miljoni marga. Aga Riigikogu enamus ei soovinud siiski seda ühendust, ja III lugemisel jäeti raudteevalitsused lahku. Kas siis tõepoolest meie väikse raudteevõrgu jaoks kahte raudteevalitsust vaja on, ja mispärast ei olda selle poolt, et neid kahte raudteevalitsust ühendada. Seda on ammugi räägitud, kuid meil armastatakse ette tuua, et kitsarööpalise raudtee asjaajamine on palju lihtsam kui laiarööpalise raudtee asjaajamine, ja kui nüüd need kaks raudteevalitsust ühendatakse, et siis läheb ka kitsarööpalise raudtee asjaajamine keerulisemaks, mis nõuaks terve rea ametnikke juurde. No lubage, lugupeetud Riigikogu liikmed, mispärast arvatakse siin, et asi halvemaks läheb, meie peaksime ikka paremuse poole püüdma. Kui kaks raudteevalitsust ühendatakse, siis loodan mina kindlasti,

et kitsarööpalise ametnikud, kes on lihtsama tööga harjunud, tuleksid laiarööpalise raudtee juhtivatele kohtadele edasi jätta, et nad ka seal läbi viiksid lihtsama asjaajamise süsteemi. Selle läbi oleks raudteel kokkukohid palju suurem ja siis võiks rääkida uue maja ehitamisest. Kuid kahjuks ei ole meil seda tehtud. Sellepärast ei saa mina, kuigi ma põhimõttelikult teedeministri ettepanekuga nõus olen, selle krediidi poolt olla.

Juhataja **A. Jürman**: Sõna on rkl. Uibopuu'l.

J. Uibopuu (rhvsv), kohalt. Ei tarvita.

Rahaminister **L. Sepp**: Ma tahtsin ühe redaktsioonilise paranduse teha. Nimelt on öeldud põllutööministeeriumi erakorralistes kuludes, peatükk III § 2. „maaparanduse riiklik laen“, mina aga paneksin ette selle asemele võtta „maaparanduse laenudeks maapanga kaudu“. Senni anti need laenud erilises korras välja, aga kuna maapank juba 1. aprillist suudab tegutsema hakata, siis ei ole mõtet administratiiv-organisatsiooni, see on ministeeriumi kaudu neid summasid välja andma hakata. Kui praegune tekst alles jääks, siis peaks eriseadus maksma pandama, enne kui uues korras laenusid anda saaksime. Kui meie aga seda teksti muudame, siis oleks seega volitus valitsusele antud, ja maapank võiks otsekohe nende summade käsutamisele asuda.

K. Tonkman (põl): Härra teedeminister oma esinemises Eidapere-Pärnu raudtee ehitamiseks nõutava krediidi asjas arvas heaks ette tuua ühe vahejuhtumise rahaasjanduse alamkommisjonis minu mõtteavalduse kohta. Minu mõtteavaldusest saadi teisiti aru, kuid pärastiste läbirääkimiste tagajärjel selgitati see arusaamatus, ja sellega oli vahejuhtumine likvideeritud, mida ka härra teedeminister kolmanda isiku juuresolekul tõendas. Seda imelikumana paistab minule, et härra teedeminister täna Riigikogu avalikul koosolekul nimetatud vahejuhtumise kõne alla võttis ja minu isiku aadressil haavavaid sõnu lubas. Kuigi minul nende ütluste kohta palju seletada oleks, mis koguni teises valguses seda asja paista laseks, ei tarvita ma seda võimalust, sest et meievahelise kokkuleppe järgi asi lõpetatuks tuleb lugeda.

K. Virma (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin kõigepealt vastu vaielda oma parteisõbra Voiman'i väidetele, et mitte lubada valitsusele 500.000 marka eeltööde tegemiseks. Meil armastatakse kõiksugu

ettehteid teha, kui asi teostamisel on, aga kui asi tuleb teostada, siis on alati see häda, et peab kiirelt tegema ja sa ettevalmistustöödega pigis oled. Praegune küsimus on minu meelest ka niisugune küsimus. Tahes või tahtmata peab selle eest hoolt kandma, et raudteevalitsus maja saaks, kus raudteevalitsuse üksikud osakonnad koos võiksid töötada. See tooks suuremat kokkukohid, ja siis võiksim tõsiselt rääkima hakata nende asutuste koosseisude kokkutõmbamisest jne. Kuid tingimata oleks tarvis eeltööd varem teha, kui asja enese juurde minnakse. Meil aga antakse krediit kätte ja tahetakse seda varsti jälle sülguda, mille juures eeltööde tegemiseks väga vähe aega jääb. Krediidisaamine meil aga viibib harilikult, ainult tänava loodetavasti saab valmis enne 1. aprilli, varemalt on meil aga niisugune kord olnud, et krediitide kättesaamine üle eelarve aja alguse sündinud, see tähendab, see aeg, mille kohta eelarve maksab, on mööda läinud enne, kui krediidid kätte saadakse. Arusaadav, et siis kõik eeltööd tehakse kiires korras, kiires tempos, ja sellepärast on võimalikud kõiksugused arusaamatused, ning selle tagajärjed võib asi minna nii kaugele, et need, kes asja täitma peavad, tublisti söimata saavad, mida nad aga ära teeninud ei ole. (M. Laarman, põl: Mõnikord on aga ära teeninud.) Noh, mõnikord, aga praegu esines siin härra Tonkman ja ütles, et vaadake, mis ma rääkisin, oli arusaamatus ja seda tuleb mitte nii, vaid teisiti mõista. (Vahelhüüe M. Laarman'i, põl poolt.) Ühel on selge, aga teisel ei ole selge, ja võib olla et see, kes oma mõtteid väljendas, võis oma väljendamise viisi juures eksida. Teie teate seda isegi, sest ka Teie oskate asja väga hästi natuke keerata, millest siis asi saab, mida olemas ei ole olnud. (M. Laarman, põl: Teinekord polegi midagi keerata, kui ta isegi juba nii keeruline on.) Teie keerate ka tühja tuult. (Vahelhüüe M. Laarman'i, põl poolt.) Ma ei tea, pole kuulnud. Sellejuures võib aga ka üht teist asja puudutada. Nimelt rääkis härra teedeminister tööstuskoolist, et sellega häda olevat. Viimasel ajal oli selle küsimuse lahendamine selles sihis, et endise Peetri tehase administratiivhooned selle kooli jaoks ära võib kasutada. (Vahelhüüe J. Kana, töer poolt.) Ah sinna läheb tehnika gümnaasium. Kui see küsimus on niimoodi lahendatud, siis tuleb tööstuskooli ruumide küsimust tõsiselt võtta, ja mina ei eita põrmugi selles asjas seda, mida rkl. Voiman käsitas. Minu meelest tuleks ka siin ettevalmistuse töid teha.

Eriti on imelik, et käesolevas eelarves telefonijaama ehitamine nii on korraldatud, nagu

meie seda siit eelarvest loeme. Automaatjaama kohta on poolehoidjaid ja ka vastuolijaid. Aga fakt on see, et meie maa telefonivõrk on liig väike. Mina pean imestama, kuidas eriti meie põllumeeste esitajad sellest nii vähe hoolivad, et telefonivõrk maal laiem oleks, ja just niisugused krediidid maha hääletavad. (K. Indermitte, põl: Seda ei jaksa maksta.) Kuulge, mina usun, et Teil ühe linna sõiduga kulub rohkem ära, kui telefoni aastane maks on. Aga aasta jooksul käite Teie linna vahet mitu korda. Teie võib olla ütlete, et hobune on nii-kui-nii olemas, aga on ju ka niisuguseid juhtumisi, kus Teil ei ole aega, aga peate siiski linna sõitma, ja vaadake, see maksab palju. Mina imestan, et meil sellest kultuurilisest abinõust nii halvasti aru saadakse. (M. Laarman, põl: Väga kalliks läheb.) Teie tahate siis ikka meie elu niisuguses primitiivses korras edasi arendada, või õigemini seisma jääda lasta. Sedasi ei saa ometi vaadata elu peale. Meie peame ringi vaatama, kuidas teised selle peale vaatavad ja enestele kasu oskavad saavutada. Mina täiesti imestan, et meie põllumeeste esitajad maa telefonivõrgu peale nii imelikult vaatavad. See on minu arvates nende eneste kasude vastane. Sisse seades Tallinna linna ühte uut osa, võiks viia, kui mitte 2000, siis vähemalt 1000 aparaati maale üle, ja mida rohkem neid aparaate on kasutamisel, seda odavam terve see sissesead tuleb. Seda peab ka arvesse võtma, et siis iga üksiku aparaadi peale väiksem maks tuleb. Aga meil ei taheta sellest aru saada.

Siis, mis puutub sellesse rkl. Tonkman'i ettepanekusse, kustutada maha peatükk I uute raudteede ehitamiseks klambrites olev summa, „Pärnu-Eidapere raudtee ehitamise lõpuleviimine“, siis mina ei saa aru, mida see sõnade mahakustutamine õieti tähendaks, ja minule ei ole selge, kuidasmoodi need, kes pärast hakkavad seda eelarvet täitma, seda seletada võivad. Kellele see krediit siis lahtiseks jääb? Kas Vabariigi Valitsus peab selle otsustama? (K. Ipsberg, põl: Eriseadus!) Täiesti õige. Aga vaadake, kui teie selle märkuse maha kustutate, siis mina arvan, et valitsusel on õigus tulla krediidi lisa küsima. Sellejuures on siis võimalik seletada, et see ei ole veel lõpetamise summa, ja lõpetamiseks tuleb veel midagi juurde anda. Siin on praeguste kalkulationsioonide järele niimoodi, et teatud töö tuleb lõpule viia. Aga kui teie selle klambritesoleva osa maha kustutate, siis pole lõpetamisest juttugi, vaid lõpuleviimiseks võib veel juurde küsida, kui valitsus seda tahab. Mina arvan, et nii võib seda asja seletada, ja et see teedeminister, kes seda eelarvet täitma hakkab, seda

just nii peabki seletama. Minu meelest härra Tonkman selle asemel, et teatud asja kätte saada, jätab selle asja koguni lahtiseks ja vabastab Vabariigi Valitsuse just kõigest sellest asjast, mida valitsusele vabaks ei taheta jätta. (M. Laarman, põl: Kas ta selle läbi läheb siis kallimaks või odavamaks?) Mina saan nii aru, et kui komisjon on selle klambrites osa sisse võtnud, siis peavad ka need kalkulationsioonid, mis on ette pandud, tarviliku summa välja tegema. Nii et see summa räägib kindlast asjast, mis komisjonil teada on. Kui teie selle klambritesoleva osa aga maha kustutate, siis võib täiesti uusi kombinatsioone teha, siis ei ole sellel summamal enam mingisugust sidet nende kalkulationsioonidega, mis komisjon tegi. Selles on see vahe. Kui teie selle osa maha kustutate, siis on Vabariigi Valitsusel vabadus selle summaga teha, mida ta tahab, olgugi et mõni seadus tuleb ja kindlaks määrab, mida Riigikogu raudtee ehitamise alal tahab. Rahasumma ise jääb ikkagi selle mahakustutamiseks vabaks.

Mis puutub ettepanekusse, raudtee elektrofitseerimise summa maha kustutada, siis on siin jälle see imelik asja käsitlemine. Härra Tonkman seletab: vaadake, praegu käib Nõmmel küllalt palju ronge, ja enam ei ole neid sinna tarvis. Aga mina tuletaksin härra Tonkman'ile meelde, et tema arvatavasti on Tallinna oludega kaunis tuttav ja teab, et raudtee kõrval sõidab Tallinna-Nõmme vahel ka veel omnibus. See võtab kolmekordset hinda, vist veel rohkem, kui ma ei eksi, 30 marka. Ja seal on sõitjaid küllalt. (K. Tonkman, põl: Kas ta sellepärast sõidab, et rongis ruumi pole?) Ei mitte, vaid sellepärast, et omnibus oskab rongide vaheaga ära kasutada, neid aegu, mil rongid ei käi. Kui inimesed ei saa igal ajal sõita rongiga, kui neil vaja on, siis peavad nad omnibusit kasutama. Meie Nõmme-Tallinna vaheline elektriraudtee on juba trammi iseloomu omandanud, ja tema peab käima nüüd kõigi nende nõudmiste alla, mida trammi kohta üles seatakse. Kui meie tahaksime samade reeglite järgi trammi käima panna Tallinna uulitsatel, kui seda härra Tonkman soovib, siis annaks tramm linnale ainult kahju. Aga selle tõttu, et tema teatud trammipõhimõtete järgi käib, annab ta kasu. Ja kui nüüd Nõmme-Tallinna vahelise raudtee kohta põhimõtte on maksma pandud, et ta peab trammile vastama, siis peab seal ühendus olema ka nagu trammil, ja siis peab seal käima niipalju rongisid, et kõik inimesed, kellel vaja, sõita saaksid, ja et nad Nõmmelt ära kippuma ei hakkaks linna elama. Neil peab ükskõik tunduma, kas nad Nõmmel elavad või linnas.

Väljamaal on neid ühendusasju küllalt olemas, ja kui nüüd siin ühe mullavalli pärast, mis ei meeldi härra Tonkman'ile, peab terve süsteemi ümber muutma, siis on see vähemalt arusaamatus. Minge vaadake, kui palju välja- maal raudteid üksteisest üle ristleb, mõnikord kolmekordselt üks teisest üle sõidab. Siin teie kardate aga ühte mullavalli teha, ja ei rehkenda sugugi selle õnnetusega, mis ükskord võib tulla, kui kaubarong Nõmme rongile otsa sõidab. See kahjusumma oleks igatahes suurem, kui mullavalli ehitamiseks minev summa. Ja peale selle kõik see kurbtus ja pahandus, mis seal juures võib olla. Nii väiklaselt asja peale ikka vaadata ei tohi. Mina avaldasin juba imestust selle üle, et põllumeeste esitajad telefoni sisseadeid omale ei taha... (K. Tonkman, põl: Kes on selle vastu olnud?) Vaadake, sealt nurgast mulle öeldi, et see läheb liiga kalliks, meile ei ole seda tarvis. (K. Tonkman, põl: Teie räägite teisi asjul) Ei räägi, mina räägin sellest, et eelarvest on maha kustutatud telefoni summa. Selle automaatjaama tõttu oleks vähemalt tuhat aparati vabaks saanud, mida oleks võinud maale viia. Mina omalt poolt avaldasin soovi, et postivalitsus seda küsimust arutaks ja võimalikult ikkagi katsuks teises suunas, kui praegune eelarve, telefoni sisseadet arendada.

A. Kerem (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Härra rahaminister tegi väikese paranduse, millel ei paista välispidi sisulist tähtsust olevat. Aga natukene lähemalt vaadates ja rahaministriga läbi rääkides selgub, et sel siiski suur sisuline vahe on, kuidas maaparanduseks määratud summased välja antakse. Rahaminister kavatseb maaparanduse laenufondi arvele määratud summat ära tarvitada maapanga pantkirjade ostmiseks. Sellega on see summa maaparanduse laenufondi seaduse alt välja viidud ja tuleb muidugi kõigil laenuvõtjatel tarvitada laenu üldistel maapanga tingimistel. Aga maapanga tingimised ei ole meil veel teada, ei ole teada, missuguse protsendiga pantkirju välja lastakse. Mäletan aga üht maapanga seaduse arutamist ja nimelt, et maapank võib oma operatsiooni kuludeks võtta kunni 1%, mis aga väga suur protsent on. Nii võib iga põllumees, kes varem maaparanduse laenufondi arvel sai laenu 4 protsendiga, tulevikus laenu eest maksta 6—8%. See ei ole ükskõik, missuguse protsendi alusel laenusumma välja antakse. Võib olla, et tahetakse sellega maaparanduse laenufondiks määratud summa üle viia maapanka ja selle tõttu maapanka esimeste aastate jooksul elustada. Mulle paistab siiski aga, et see põllumeeste vastuvõetav ei peaks olema, sest maakrediit, mis enne maaparanduse laenufondist saadi,

kandis palju väiksemat protsenti, kui laenu maapangast kanda võiks. Minule paistab, et nende erifondide arvel maapanka käima panna ei ole otstarbekohane ega anna paremusi. Maapank peaks lisa andma põllumajanduse toetuse alal. Kui ta aga ennast toitma hakkab olemasolevate fondide arvel, siis ei ole maapangast mingisugust kasu, vaid maaparanduse laenu protsendid tõusevad ainult kõrgemaks. Neil kaalumistel on Eesti rahvaerakonna rühm rahaministri paranduse vastu.

K. Ipsberg (põl): Härra Voiman rääkis sellest, et mis pärast ei ole teedeministeerium ka postkontorihoonet ehitamiseks vastavat krediiti üles võtnud. See küsimus oli ka alamkomisjonis arutamisel, aga minule näib, et see küsimus ei ole veel täiesti küps, millest kahju. (J. Voiman, stp: Kelle süü see on?) See on teine asi. Minule näib, et teedeministeerium ei ole veel selgusele jõudnud, kuidas küsimust lahendada. On nimelt kaks süsteemi olemas. Üks süsteem on, et ehitatakse linna tsentrumi suur postkontor, ja see rahuldab kõik tervet linna. Kõik linnaelanikud, kes tahavad posti peal mingisugust operatsiooni teha, peavad linna tsentrumi tulema ja seal oma posti operatsioone tegema. On ka teine süsteem, kus teisiti talitatakse. Näiteks sorteerimise ja transpordi-postkontor ehitatakse raudtee või sadama ligedale, nii et kergesti kõik raudtee pealt tulevad saadetised ja kirjad, samuti ka sadama kaudu tulev post ja pakid ühte sorteerimise hoonesse kokku tuuakse ja sealt kantakse nad siis laiali postkontori hoonetesse. Siis ei ehitata suurt hoonet kesklinna, vaid igasse linnaosasse ehitatakse väikene postkontor, kuhu siis keskkontorist saadetised laiali viiakse. Ja arvatakse, et väikeste postkontorite kaudu saab kergemini elanikkudele vastu tulla, iga elanik oma jaoskonna piiris saab otsekohe saadetise jaoskonna postiasutusest kätte. Minule näib, et meil veel süsteem ära otsustatud ei ole. Minu ajal oli see peaaegu otsustatud, aga pärast minu äraminekut on asi nähtavasti ripakile jäänud. Seda peaks aga teedeministeerium ära otsustama ja siis peaks muidugikavastav postkontorihoonet ehitama. Kahjuks ei ole küsimust siiani veel otsustatud. Seda ei saa muidugi korraga teha. Mina ei taha siin mingisuguseid etteheiteid teha ministeeriumile. Loodan aga, et see küsimus peagi mingisuguse lahenduse leiab.

Teedeminister **O. Amberg**: Austatud Riigikogu liikmed! Osalt ütles rkl. Ipsberg vastuseks härra Voiman'ile juba ära, mis mina tahtsin öelda. Pean aga juurde lisama,

et summat peapostkontori ehitamiseks sellepärast ei ole üles võetud, et üks endine valitsuse otsus olemas on, mida veel ümber lükatud ei ole — Tallinna tuleb ehitada automaatkeskjaam. Kui see küsimus valitsuses lahendatakse ja on väljavaateid olemas, et meie selle ehituse jaoks võime välislaenu saada, siis laheneb sellega ka meie postkontori küsimus. Niipea kui telefonikeskjaam uute majja üle viiakse, siis võib selle hoone, kus praegu asub Tallinna peapostkontor ja telefonikeskjaam, posti peakontori otstarbeks ära kasutada. Sellepärast ei ole teedeminister hoone ehitamiseks krediiti palunud. (Va helhüüded pahemalt poolt: Miks automaatkeskjaama ehitamine ei nihku paigast?) See on ühenduses välislaenu saamisega. Kui küsimus on lõpulikult otsustatud, nihkub ta iseenesest paigalt. Senni ei ole välislaenu veel saadud, sellepärast palun küll tõsiselt seda küsimust võtta ja 500.000 marka lubada raudteemaja ehitamise plaanide valmistamiseks ja eeltööde tegemiseks.

Tahaksin härra Tonkman'ile faktilise märkusena tähendada, et mina ei ole neid sõnu siin ette toonud, mida omavahel likvideerida tuleb, vaid konstateerisin siin fakti, kuidas härra Tonkman töötamise alamkommisjonis täiesti võimatuks tegi.

Juhataja A. Jürman: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Martna'l.

M. Martna (stp): Austatud härrad! Minul on võimalik üht väga rõõmustavat fakti kinni naelutada. Kui ma ennelõunat rääkisin, et Saksamaal 1919. aastal korteritelugemine toime pandi, siis tahtsin ma juurde lisada seda, et meil, kõigist pealekäämisest hoolimata, pole ikka veel niikaugele jõutud, et näiteks Tallinnas korteritelugemine oleks ette võetud. Viimaks on suure vaevaga minu parteisõbral, proua Oinas'el ometi korda läinud seda Tallinna volikogus läbi viia, ja Vabariigi Valitsus on ka omalt poolt selleks toetust lubanud. Vähemast Tallinnas on lähemal ajal korteritelugemist oodata ja loodan, et see siis ka Tartus ja teistes linnades järgneb. Mina avaldan — kui sellel mingisugust väärtust on — oma suurt rahulolemist, et härra Teemant'i valitsus on korteritelugemist toetada otsustanud.

Rahaminister L. Sepp: Rkl. härra Kerem'i mõtteavalduse puhul pean tähendama, et juba siis, kui maapanga asutasime, ei olnud arvata, et maapank praegustel oludel Jumal teab, kui suuri vabasummasid eraturult juurde tõmbab ja et need summad, mis riik senni ja

ka tulevikus välja annab, vanas korras välja antakse, ja maapank uut kapitaali juurde tõmbab. Minu põhjendus, mida ka komisjonis ette kandsin, oli see, et meie peame olemasolevaid laenusid süstematiseerima ja need paremini organiseeritult välja andma. Minu väide oli see, et administratiivasutus — ministereerium, ei saa olla pank. Ma ütlesin, et meil on niipalju laenusid põllumajanduse alal, mis miljarditesse ulatavad, ja nende laenudega ei tohiks tegemist teha administratiivasutus, vaid nad tuleksid koondada maapanga kätte, ja lubada, et maapank neid korraldab. Siis räägiti mulle vastu ainult üht ja öeldi, et meil on terve rida laenusid asunikkuudele jne., kes ei ole maa pärisomanikud, neil ei ole isegi renditalud kindlate piiridega kätte antud, kuidas saab siis neile maapank hüpoteekakrediidi alusel laenu anda. Selleks asutati maapanga juurde eriosakond, et üleminekuajajärgul neid maapidajaid aidata, kellel ei ole ei pärisomanduseks ega põlisrendi alusel kohti. Neile antakse esialgu laenusid maapanga sellekohase osakonna kaudu sellekohaste põllutööministeeriumi poolt antud näpunäidete järgi. Kui aga enamalt on laenu antud vanadele talupidajatele otse ministeeriumi kaudu, siis ei leia ma mingisugust põhjust, mis pärast maaomanikkudele peaks ka nüüd laenu antama selles erilises korras. On loomulik, et kui pank laenusid annab, siis peab sellekohase kalkulasiooni tegema, kui palju see maaparanduse operatsioon protsente kanda suudab. Laenu anda ilma mingisuguse kalkulasioonita oleks ju majapidamise ruineerimine, ja seda pank teha ei tohiks. Kuna maapank põllutööministeeriumi järelevalve all on ja selle näpunäidete järele talitab, siis loodan, et ta niisuguseid rumalaid operatsioone tegema ei hakka. (J. Tõnisson, rhv: Aga kui kurss langeb?) Mina arvan, et need pantkirjad ei saa esialgu eraturule minna, ja riik on see, kes need pantkirjad ära ostab, ja nad jäävad esialgu riigikassa portfelli. Need on eriemisjonid eriliseks otstarbeks. (A. Kerem, rhv: See on ju hoopis keerulisem asi.) Osa laenudest, mis puhtas rahas välja antakse asunikkuudele osakonna kaudu, on ajutised, nad võivad ainult mõned aastad kesta, senni kunni asunikkuude vahetamine riigiga selgitatud. Nii pea kui praegused asunikud kohad kätte saanud, siis ei ole laenude andmist erilises korras enam tarvis, siis lõpetab nimetatud osakond oma töö ja likvideerib oma summad, mis teatavas korras üldisteks maapanga operatsioonideks üle lähevad. (A. Kerem, rhv: Terve rea fonde tahate pantkirja alusel läbi viia.) See on ju panga põhikirjas ette nähtud... (A. Kerem, rhv: Siis tuleb koolimaju

ehitada pantkirjade abil.) Koolimajade ehitamine ei kuulu põllutöoministeeriumi alla. Koolimajade ehitusfond on üldse fond jutumärkides. Selle all ei ole muud mõeldud, kui kulusummad haridusministeeriumi arvel. (Vahelhüüe A. Kerem'i rhv poolt.) Seal on ette nähtud vist ainult operatsiooni fond, neile tegevuskapitaali andmine jne. Üksikud kultuurfondid peavad jääma neil aladel, mis maapanga operatsioonidesse ja põllumajanduskrediidi iseloomu ei kuulu. Kuid maaparanduse laen on niisugune laen, mis ainult maapanga alla kuulub. (Vahelhüüe K. Päts'i, põl poolt.) See küsimus on igatahes lahtine, kuidas laenuid maapanga läbi välja antakse, ma ei ole seda meelega kindlaks määranud. Ma ütlen ainult, et maaparanduse laen antakse välja maapanga kaudu. Maapanga põhikirjas on ette nähtud, et niikuinii põllumajanduse fondid maapangale üle lähevad. Kui teie tahate aga endise teksti jätta, siis sünnib tegelikult laenuandmine ikkagi maapanga kaudu ja antakse välja maapanga eriosakonna kaudu. Kuid just selle tahaksin ma lahtiseks jätta, sest ma arvan, et ei ole mingisugust otstarvet nõuda, et meie seda kunstlikku osakonda peaksime soodustama ja ka maa pärisomanikkudele osakonna kaudu seda laenu andma. Sellest mina aru ei saa. Muidugi võivad huvid teistsugused olla ja ulatuda ka sinna piiridesse, millest härra Martna eile tähendas, kus nii-öelda allapakumise peale minnakse. Öeldakse, et maapanga protsent olla kallid, riik võiks ehk odavamalt või koguni muidu laenu anda — mina selles alas ei saa kaasa rääkida, aga ma loodan, et kui meie maapanga ellu kutsume, ja kui meie talle kindlustame valitsuse ja põllutöoministeeriumi kontrolli, et ta siis rumalusi tegema ei hakka, vaid tegutseda hakkab, nagu majanduslikud printsiibid seda ette kirjutavad.

Põllutööminister **H. Laretei**: Härra Kerem'i poolt on ettepanek tehtud, maakorralduse peavalitsuse eelarvet peatükk teise punkt teises vähendada 5 miljoni marga võrra, ja samasse peatükki võtta 5 miljonit marka maade ostmiseks. Peamotiiviks oli, et Uulu-Surju rendikohtade väljaostmiseks tuleks siin summased ammutada. Vabariigi Valitsus ei ole saanud siin seisukohta võtta, aga ma tahtsin tähendada, et seda küsimust oleme meie arutanud maakommisjonis, kus leiti, et väljaostmise tee ei ole soovitatav, kuna see meile pretsedendi loob, mille tagajärgi meie ette ei või näha. See katsub teatud viisil parandada neid halbtusi, mis meie olude tõttu ühele või teisele kodanikule on tekkinud, aga need ei piirdu mitte Uulu-Surju renditalupidajatega, vaid on veel

terve rida teisi, ja kui palju neid on, seda meie ei tea. Analoogilisi juhtumisi on minul ministeeriumis üksikuid teada, mis võiks selle põhimõtte alla viia. Kui meie juba ühe pretsedendi loome, siis peame selle põhimõtte järele edasi talitama ja kõigile neile, kes kas okupatsiooni olude tõttu või meie maareformi läbiviimise vigade tõttu kannatanud on, vastu tulema ja krediite määrama selleks, et neid endistesse olukordadesse tagasi viia. Oleks väga raske sammuga astuda, mille tagajärgi ja mille ulatust meie ette hinnata sugugi ei mõista.

Juhataja **A. Jürman**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Masik**: Esitatud parandusettepanekute kohta oleks mul kui aruandjal järgmist öelda. Esiteks, härra rkl. Martna ettepanek, et elukorterite ehituslaenuid saaksid suurendatud 15 miljoni pealt 100 miljoni peale, tähendab suurendus 85 miljoni marga võrra, on vastuvõtmata. Esiteks sellepärast, et meil lihtsalt ei ole vastavaid sissetulekuid. Nagu teada, on meie eelarve kasvanud suuremaks, kui valitsuse poolt esitati. Kui meie eelarvet veel suurendama peame 85 miljoni marga võrra, siis läheme defitsiiti või peame mõnel teisel alal kokku tõmbama, kuid niisuguseid kokkutõmbamisi härra Martna poolt näidatud ei ole. Teiseks tahaksin paar märkust teha härra Martna mõtteavalduste kohta selle küsimuse käsitamisel. Härra Martna sõnadest paistis välja, nagu annaksime meie selle aasta eelarves koguni vähe ehituste peale välja. Härra Martna nimetas, et riik olevat meil 12 miljardit laene välja andnud, ja et kui sellest oleks mõni miljardki läinud ehituste peale, siis oleks meie majanduslik elu teist, roosilisemat rada käinud. Missugusest 12 miljardist härra Martna rääkis, seda ma ei tea. Minu teada on Eesti pangast laenusid välja antud 6 miljardit marka, ja kui siia juurde veel panna operatsiooni fondid, millest 1½ miljardit on läinud eraasutustele, siis saame kokku 7½ miljardit, sellest ainult 1½ miljardit odava-protsendilist toetuslaenu, millest aga 1,3 miljardit just ehitusteks asunikkuudele või linna. See oleks siis laenude summa, millega rehkendada võiks, ning mille jaotus koguni teine, kui härra Martna paista laskis.

Edasi tahaksin mina nimetada, et härra Martna ütles, nagu oleksime meie selle aasta ehituste peale vähem välja andnud, mis aga tõele ei vasta. Pean tähendama, et faktiliselt anname ehitusteks eelarves õige palju. Asunikkuudele anname 200 miljonit marka, peale selle on teada, et asunikud saavad veel

umbes 70 miljonit metsa arvel, mis antakse asunikudele odavamine, kokku seega 270 miljonit. Peale selle on ette nähtud 15 miljonit eraehitusteks, ja kui meie eelarvet veel detailsemalt vaatame, siis näeme, et veel 15 miljonit riiklikkudeks elukorterite ehitusteks. Üldiselt kokku võttes teeb seega summa täpselt 300 miljonit marka välja. Peale nende krediitide on veel suured summad muudeks ehitusteks määratud, näiteks Lääne maakonnale on 17 miljonit antud haigemaja ja koolimaja ehitamiseks, peale selle koolimajade ehitamiseks 25 miljonit. Kui vaadata üksikute riiklikkude asutuste väljaminekuid, siis näeme, et seal on muudeks ehitusteks veel 100 miljonit marka. Peab ainult ütleva, et ehituspoliitika on läinud käesolevas eelarves rohkem teisele teele, nimelt maa poole, asunikkude juurde, kus neid ehitusi hädapärast tarvis on, ja mille kaudu meie majandust vastavalt tõstetakse. Härra Martna tõi ette arvusid selle kohta, kuivõrd viletsad meie korteriolud on ja mis selleks ära teha tuleb.

Edasi tahaksin mina ainult puudutada mõnda härra Martna arvulistest ettekannetest. Mis kõik maksuma läheks, kui tahetakse kätte saada seda, mida härra Martna soovib. Härra Martna arvamise järele olevat meil linnades praegu 3500 korterit vähem, kui tarvis. Arvesse võttes, et linnades elab $\frac{1}{4}$ meie rahvast ja silmas pidades ka maa tarvituid, kus korteriolud paremad ei ole, tuleme otsusele, et meil oleks tarvis 15.000 korterit ehitada, et olevat puudust rahuldada, ja kui arvesse võtta, et iga korter läheb maksuma vähemalt 200.000 marka, siis tarvitaksime meie 3 miljardit marka. Kuid see on õieti korterikriisi lahendamise üks külg; on aga olemas ka veel teine külg, nimelt peab korterid niipalju juurde ehitama, kuipalju rahvast juurde kasvab ja majad vananevad. Kui võtame juurdekasvu ja majade vananemise protsendi, mis teeks välja 4—5% ja kui tahetakse, et meie korterite juurdekasv oleks normaalne, siis peaksime iga aasta 15.000 korterit juurde ehitama. Kuid sellega meie arvestada ei saa. Kui arvestada 10.000 korteriga, oleks tarvis aastas vähemalt 2 miljardit. Ja kui tahaksime riigi laenuga maju ehitada, siis peaks tulevikus iga aasta 2 miljardit odava-protsendilist laenu andma, sest et ühed maju hariliku raha protsendiga ehitada ei või, kui teised 2-protsendilist laenu tarvitavad. Härra Martna nimetas, et kui väljaantud 12 miljardist, minu kalkulatsiooni järgi $7\frac{1}{2}$ miljardit, mõnigi miljard oleks korterite peale antud, siis korterikriis ja meie majanduspoliitika oleksid lahendatud. Kuid ma ütlen, kui Eesti

panga protsendiga oleks hakatud, paralleel ehituslaenu protsendiga, korteriehtamisi õhutama, see samuti korterikriisi lahendamise kui ka terve meie majanduse koguni vale teele oleks viinud.

Eelarve-komisjoni nimel pean vaidlema selle ettepaneku vastu, et elukorterite ehituslaenu summat tõstetakse.

Edasi on ettepanek rkl. Kerem'i poolt, põllutöoministeeriumi eelarveosas 15 miljonit, mis oli ette nähtud ingrossseeritud võlgade ja protsendi katteks, vähendada 10 miljoni peale eeldusega, et 5 miljonit kantakse riigi tagavaramaade ostmise fondi. Selle ettepaneku vastu vaidlen sellepärast, et meil ei ole niisugust fondi olemas, ja see põhimõte ei ole kuuldavasti valitsuses arutada olnud. Et aga 15 miljonit on ette nähtud täiesti kindlaks väljaminekuks, ja eelarve-komisjon selle väljamineku tarviliku leidis olevat, siis ei saa härra Kerem'i ettepanekut toetada. Härra Kerem tahtis küll selle summa popsiseaduse alale üle viia, nimelt olla seal tarvis aidata maid välja osta. See on täiesti õige, ja meie popsiseadus näeb ette, et tasu maksetakse riigi poolt välja 3 aasta jooksul, ja pops või rentnik tasub selle jällegi pikema aja jooksul riigile tagasi. Seda ettepanekut oleks aga praeguse Riigikogu poolt algatada natukene varane, sest popsiseadus on küll vastu võetud, kuid tema teostamisele ei ole veel asutud. Kui vastav kava kokku seatakse, siis peab muidugi kokku seadma ka vastava finantseerimise kava, ja ka lisaelarve, kus juba oleks tähendatud, kuipalju eelarve korras summasid maksta tuleb, sest eelarve-seaduse järgi ei saa vastu võtta summasid, mille kohta seaduslikku alust või kalkulatsioone ei ole. Ja praegusel korral neid kalkulatsioone ei ole, samuti kui ei ole vastavat eelarvet.

Järgmine ettepanek oli härra Tonkman'i poolt, maha kustutada erakorralistest kuludest raudtee elektrofitseerimine —7.050.000 marka. Ka selle ettepaneku vastu pean vaidlema. Pikemalt ma seda põhjendama ei hakka, seda on juba teinud härra teedeminister ja härra rkl. Ipsberg, kes selles komisjonis aruandjaks oli. Kuid tähendan, et kui kord raudtee olemas on, ja leitakse, et ta tarvilik, siis peab selle eest hoolitsema, et ta ennast majanduslikult ära tasub. Kui leitakse, et tarvis on üks vagun juurde muretseda, siis ei ole Riigikogul vähematki põhjust, kui küsimus on läbi arutatud eelarve-komisjonides, seda summat maha tõmbama hakata.

Härra Tonkman'i poolt tehti teine ettepanek, kustutada Pärnu-Eidapere raudtee ehitamiseks antava summa juures klambrites sõnad: „Pärnu-Eidapere raudtee lõpulevi-

miseks“. See küsimus oli arutusel eelarve-kommissjonis, kes leidis, et ettepanek võib niiviisi jääda, nagu ta praegu on. Selle tõttu ei saa mina seda ettepanekut toetada.

Härra teedeministri poolt on ettepanek tehtud, teedeministeeriumi erakorraliste kulude all üles võtta peatükk II. § 9. „Raudteevalitsuse uue maja plaanide valmistamiseks ja sellekohaste eeltööde tegemiseks 500.000 marka.“ Eelarve-kommissjoni nimel ei saa ka selle ettepanekuga ühineda.

Siis on rahaministri ettepanek — kustutada erakorralistest kuludest 1926./27. a. eelarvest operatsiooni fondide alal peatükk III A. §. 2. sõnad „maaparanduse riiklik laen“ ja selle asemele võtta „maaparanduse laenudeks maapanga kaudu“. Kui selle laenu väljandmine sünnib tulevikus maapanga kaudu, siis muidugi oleks parandus siin täiesti kohane. Kuid et see küsimus veel lõpulikult otsustamata, ja maapank ka veel praegu ei tegutse ja operatsiooni fonde tema kaudu veel välja anda ei saa, siis ei ole erilist tarvidust selle paranduse sissevõtmiseks.

Juhataja A. Jürman: Aruandja on üksikult tehtud parandused ette kandnud. Ma neid enam ei korda ja panen hääletamisele samas järjekorras, nagu nad aruandja poolt ette kanti. Enne hääletamisele asumist on sõna hääletamise motiivide kohta rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Siin on rkl. Kerem ettepaneku teinud, riigi maatagavara loomiseks 5 miljonit erifondina ette näha. Aruandja tähendas, et see ettepanek on tehtud kellelegi silmade-tegemiseks. Mina ei oska ära näha, kelle silmad need siis oleksid, kellele siin nüüd tahetakse iseäranis meeldida. Seisukord on aga selge, et meil tekkinud olukorra tagajärjel Uulu talu rentnikud okupatsiooniaja lepingute tagajärjel oma kohad kaotavad. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Mis tähendab — hakata võõrandama üksikute inimeste käest!? See sünnitaks niipalju kära sees- ja väljaspool. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kas osta ei saa?) Meil on väga hästi võimalus osta, kui meie terviliku kapitaali muretseme. Riik on maksnud tasu võõrandatud maade eest, kuigi vähemal määral, siis võib ta ka maatagavara kapitaali kulutamise teel omandada. Ja see on palju väiksem kulu kui siis, kui meie hakkame maad võõrandama. Teiselt poolt ei ole soovitatav, kui meie need, kes ilmasüüta hädaseisukorda on sattunud, sinna jätaksime. Sellepärast on see väikene kulu, mis meie seal mõne talu ostmiseks teeme.

Et sellega kardetavaid pretseidente luuakse, seda ei tahaks ma uskuda. Kui põllutööministeeriumil enam raha ei ole teiste analoogiliste hädatarvilikkude olukordade lahendamiseks, siis on tal väga kerge öelda, et ta ei jõua seda teha, sellepärast et raha puudub. Ja kui siis Riigikogu peale tähendatakse, et ta raha ei anna, siis ma usun, et Riigikogu juba kõigist pretsedentidest hoolimata võib keelduda raha andmast. Ja võib raha anda, kui see võimalik on, nii et see pretsedent veel millekski ei kohusta ja midagi ei takista.

Peale selle on aga veel silmas pidada, et meil popsiseadus jõusse astub. Kui seda hakatakse teostama, siis ei saa kõigi erifondide loomisega juba ligemal ajal nii kaugelt, et kiireid juhtumisi kõrvaldada, mis tekivad, kus tarvis on inimesi nende eluasemetelt teisale paigutada, et tüli vahekordade juures ei tõuseks, vaid neid väikseid juhtumisi lahendada, mis terava kaju võivad omandada. Kui valitsusel on väikene summa niisuguste erijuhtumiste kõrvaldamiseks, siis arvan, et sellega palju pahandust ja tüli ära hoitakse.

Selles mõttes arvan mina, et valitsus selle summa kasulikult võib ära tarvitada. Igatahes, et selle läbi ilmaasjata tõusvaid sekeldusi ja raskusi kõrvaldada võiks, hääletame meie selle ettepaneku poolt.

Juhataja A. Jürman: Sõna on hääletamise motiivide kohta rkl. Laarman'il.

M. Laarman (põl): Härra Kerem'i ettepanek Uulu renditalunikkude asjus on õieti hädakustutamise abinõu. Selle peale olen mina oma rühmakaaslasega härra Järve'ga juba läinud aastal oktoobrikuul tähelepanu juhtinud, missuguses seisukorras Uulu rentnikud on. Härra Kerem, kes sel korral põllutööminister oli, ainult muigas meie küsimise peale. See on väga rõõmustav, et härra Kerem nüüd teisele otsusele on tulnud ja nüüd seda tahab parandada, seda häda, mille kohta ta enim muigas. (A. Kerem, rhv: Ei, Teie tulite oma asja õiendama.) Mina, kui Pärnumaa saadik, tunnen, et Uulu meeste seisukord tõesti raske on ja hääletan selle ettepaneku poolt.

Juhataja A. Jürman: Sõna on hääletamise motiivide kohta rkl. Tonkmanil.

K. Tonkman (põl): Hääletamise motiivide kohta sõna võttes pean tähendama, et ma hääletan härra Kerem'i ettepaneku vastu ja nimelt järgmistel põhjustel. Siin on Pärnumaa eesõigustatud seisukorda pandud, ja meil on ka teisi maakondi, kus seisukord parandamist

nõuab, ja sellepärast ei saa ma ettepaneku poolt hääletada. (A. Kerem, rhv: Kahjuks ei ole mina Pärnumaa mees, aga et Teie ainult Läänemaa meeste poolt võite hääletada, sellest on väga kahju.)

Juhataja **A. Jürman**: Sõna on hääletamise motiivide kohta rkl. Gustavson'il.

O. Gustavson (stp): Meie rühm hääletab härra Kerem'i ettepaneku poolt, kuigi leides, et kahtlemata oleks palju parem, kui Uulu-Surju rentnikud kasutada võiksid omi praegusi kohti teiste riigirentnikkudega ühistel alustel. Siin aga ei saa etteheiteid teha niipalju valitsusele, kui Riigikohtule, kes 11. tunnil, siis kui küsimus oli otsustada Riigikogus, ometi ruttas kõnesolevate kohtade ostulepingute kinnistusjaoskonnas sissekandmise ettekirjutusega. Sellejuures ei saa meie rühm rõhutamata jätta, kuidas härrad põllumehed maaseaduse muutmise ja täiendamise seaduse arutamise puhul ihust ja hingest selle poolt sõdisid, et kõik rentnikud, kelle kohad vahepeal müüdüd — neid on üle 30, kohtadelt välja visata võidaks. Meie rühm ei saa muud, kui imestust avaldada selle uue seisukoha üle, millise härra Laarman ütleb põllumeestel nüüd olevat käesolevas küsimuses. Härra Holberg'i ja teiste põllumeeste endine seisukoht oli see, kui koht müüdüd on, siis kraest kinni ja rentnik uksest välja.

M. Laarman (põl), kohalt: Palun sõna faktiliseks märkuseks.

Juhataja **A. Jürman**: Hääletamise motiivide kohta sõnasoovijaid enam ei ole, sellega oleksid läbirääkimised läbi. Asun ettepanekute hääletamisele. Esimesena tuleb hääletamisele rkl. Martna ettepanek, nimelt rahaministeeriumi operatsiooni fondides, peatükk I, kesk-asutus, § 2. elukorterite ehituslaenu suurendada 85.000.000 marga võrra. Siis oleks § 2-es 100.000.000 marka. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Järgmisena tuleb hääletamisele rkl. Kerem'i ettepanek — põllutööstuste riigirentniimise peavalitsuse erakorralist eelarvet, peatükk II A. § 2., vähendada 5 miljoni marga võrra ja samasse peatükki üles võtta § 3. all 5 miljonit marka maade ostmiseks. (Hääletatakse.) Ettepanek on 31 häälega 11 hääle vastu vastu võetud. Hääletamisele tuleb rkl. Tonkman'i ettepanek — erakorralised kulud, teedeministeerium, peatükk II, riigiraudteede valitsus, kustutada § 7. raudtee elektrofiteerimiseks määratav

summa — 7.050.000 marka. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rkl. Tonkman'i ettepanek, — erakorralised kulud, teedeministeerium, peatükk I. Kesk-asutus, § 6-as kustutada klambrites olevad sõnad „Pärnu-Eidapere raudtee lõpuleviimiseks“ (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 16 häält, vastu 27 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb teedeminister Amberg'i ettepanek — „Teen ettepaneku, teedeministeeriumi erakorraliste kulude all üles võtta peatükk II, § 9. Raudteevalitsuse uue maja plaanide valmistamiseks ja sellekohaste eeltööde tegemiseks 500.000 marka.“ (Hääletatakse.) Üksikud Riigikogu liikmed on ettepaneku vastu, poolt on nähtav enamus, seega on ettepanek vastu võetud. Hääletamisele tuleb rahaminister Sepp'a ettepanek — kustutada erakorralistest kuludest 1926./27. a. eelarvest operatsiooni fondide alal peatükk III A. § 2. sõnad „maaparanduse riiklik laen“ ja selle asemele võtta „maaparanduse laenudeks maapanga kaudu“. (Hääletatakse.) Ettepanek on 23 häälega 17 hääle vastu vastu võetud. Seega on kõik parandused hääletatud. Asun erakorraliste kulude hääletamisele ühes parandustega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on erakorralised kulud ühes parandustega vastu võetud.

Aruandja **E. Masik** kannab ette korralised tulud, (vaata lisa nr. 3, lhk. 34—38.).

Juhataja **A. Jürman**: Härra Martna poolt on korraliste tulude kohta tehtud ettepanek. Kas Teie jääte selle ettepaneku juurde? (M. Martna, stp: Jah.) Härra Martna poolt on tehtud ettepanek: suurendada korralised tulud, riigi ettevõtet ja varandused, peatükk XIX, mitmesugused riigi varandused, § 3, mitmesuguste varanduste müük 85 miljoni marga võrra.

Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Masik**: Härra rkl. Martna poolt on ettepanek tehtud, suurendada § 3 — mitmesuguste varanduste müük — 50 miljoni pealt 135 miljoni peale. Eelarve-kommission juba suurendas seda sissetulekut 10 miljoni võrra. Ja kui vaadata neid varandusi, mis müügile võiksid tulla, siis on vaevalt loota, et isegi see 50 miljonit sisse tuleb. Kui aga siin on ettepanek tehtud, seda summat suurendada 85 miljoni marga võrra, siis peaks ka ära näidatud olema, missugused lisavarandused müügile tulevad. Nagu valitsuse poolt esitatud

nimekirjast näha, ei ole isegi kogu varandust 135 miljoni eest. Et aga isegi kõiki neid varandusi ühe aasta jooksul võiks realiseerida, on vaevalt usutav. Selles mõttes ei saa ma toetada ettepanekut — seda summat 85 miljoni marga võrra suurendada.

Juhataja A. Jürman: Asun rkl. Martna ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Panen hääletamisele korralised tulud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on korralised tulud vastu võetud.

Aruandja E. Masik kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu erakorralised tulud, (vaata lisa nr. 3, lhk. 38.).

Aruandja E. Masik kannab ette sooviavaldused riigi 1926./1927. a. eelarve puhul, (vaata lisa nr. 3, lhk. 49—50.)

H. Bauer (krst): Teen ettepaneku: „Riigikogu avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus silmas peaks, et kultuurkapitaali praegune tarvitamisviis mitte küllalt otstarbekohane ei ole, sest kapitaali sissetulekud ei tuleks mitte ainult jooksvateks iga-aastasteks väljaminekuteks ära tarvitada, vaid nende läbi peaks rohkem uusi väärtusi loodama, mis meie kunstivarade suurendamiseks ja jäädvustamiseks kaasa aitaksid.“ (J. Kana, tütar: Jah, aga inimese keha on surelik, seda ei maksaks.)

Ma ei taha siin kaua austatud Riigikogu liikmeid kinni pidada, kuid tahaksin tähendada, et praegune kultuurkapitaali jaotamise viis otstarbekohane ei ole, sellest mööda minnes, et kapitaali seaduse järgi see nõukogu ei ole, minu arvates, otstarbekohaselt kokku seatud: siin on 12 liiget toetuse saajate poolt ja ainult 7 liiget valitsuse ja Riigikogu poolt. Kuid jätame selle kõrvale, ehk küll see loomulik pole. Iseäranis silma puutub asjaolu, et terve sihtkapitaal, — mis tänava 40—50 miljoni vahel kõigub, — ja selle ümber kõigub ta iga aasta — peaaegu täiesti ära tarvitatakse nii öelda peost suhu. Toetussummad langevad kolme gruppi. Esiteks lähevad need summad haigetele kirjanikkudele ja kunstnikkudele, mis väga soovitatav ja mida veel rohkem peaks antama, kui praegu on antud. Ma leian, et praegu ei ole see jaotus õieti läbi viidud. Meie tuntud kunstitegelased, nagu prof. Adamson, kirjanik Anna Haava, kunstnikud Hans Laipman, Raud jne. saavad kuus ainult 8—

10 tuhat marka, kuna noortele algajatele, kellest veel midagi ei teata, kuipalju nad edasi töötama saavad, on antud 12½ tuhat marka. Igatahes, näiteks prof. Adamson'il, kes ainult 10 tuhat paiukit saab, kes 70 aastat vana on, ja kes ise töötama peab hommikust õhtuni, selleks, et oma perekonnale ülespidamist saada, peaks toetuseks suurem õigus olema, kui inimestel, kes veel näidanud pole, palju nad teha suudavad. Ja kui viimastele rohkem antakse, siis näib see mulle ebaõiglane olevat. Teiseks on siin toetus ette nähtud mitmesugustele asutustele ja organisatsioonidele kunsti ja kirjanduse, lavakunsti alal jne. Ka siin oleks soovitatav ja tarvilik, et need summad otstarbekohasemalt ära jaotataks, samuti ka abirahad ja töö-stipendiumid. Siin peaks tingimata silmas pidama, et mitte terve summa korraga ära ei tarvitataks, vaid et midagi ka järele jääks. Niisugune peostsuhu elamine ja terve see talitusviis on meie rahvale võõras. Meil on tingimata palju rohkem tarvidusi, mis otse karjuvad toetuse järele ja mille teostamise läbi igatahes jäävad väärtused loodud saaksid. Tooksin näiteks kirjanduse, meil on kirjandust vähe, meil puudub pea täiesti rahvakirjandus. Raamat on kalliks läinud, rahvas ei jõua seda osta. Mis oleks loomulikum, kui et kultuurkapitaalist antaks välja mõned miljonid selle peale, et raamat, mis praegu maksab 100 kunni 120 marka, hakkaks maksma 40—50 marka. Siis võiks rahvas seda osta ja võiks raamatuid rahva hulka laiali laotada, kuna nad praegu jäävad raamatukauplustesse. Meil on küllalt kirjanikke, kelle teoseid ja raamatuid rahvas heameelega loeks, kelle raamat aga rahva kätte ei satu, sellepärast et ta kallis on ja seda ei jõuta osta. Meil kaevatakse tihti tühjuse ja igavuse üle eluruumides. Kui meie maale läheme, kuidas näevad seal talumajad välja. Seal ei ole pea üheski talus mingisuguseid kunstiteoseid, ka meie koolimajad näevad väga õudsed ja haledad välja. Mis oleks siis loomulikum, kui meie kultuurkapitaali laiali laotaksime häid kunstnikkude teoste reproduktsioone odavama hinnaga, et need rahva hulka laiali laotataks. Selle läbi ei teeniks mitte ainult kunstnikud, vaid ka trükikojad, klisheedetegijad jne. (Vahelhüüe.) Aga seda ei või keegi omale praegu lubada. Mis täidavad meie talude seinu? On veel niisuguseid talusid, kus on seintel veel vana Vene-Türgi sõja pildid.

Palju on räägitud meil konservatooriumist. Mis oleks loomulikum, kui meie kultuurkapitaalist kahe, kolme aasta jooksul kokku paneksime umbes 20 kunni 30 miljonit ja ehitaksime selle eest ühe ilusa maja, sest 20—30 miljoni eest

saab, ma usun, konservatooriumi küll üles ehitada, selleks oleks tarvis ainult iga aasta 10 miljonit kõrvale panna. (Vahelhüüe.) Ma ütlesin juba, et komisjonis, kus seda raha jaotatakse, on 12 liiget saajate hulgast ja ainult 7 liiget andjate hulgast. (Vahelhüüe.) Kultuurkapitaali seaduse arutamise juures tähendasin ma juba nende puuduste peale, aga need puudused läksid siiski läbi. Nüüd on aga võimalik seadust parandada. Ma ei ütle mitte, et meie peaksime kultuurkapitaali kinni panema, sugugi mitte, aga ka mitte iga aasta terve summa jooksvate kulude peale ära tarvitama. Kui meie vaatame ka neid rususid, mis on Rannavärvas, siis ka neid võiks kasulikult ära tarvitada. Selle kohta oli kava olemas, et seda tuleks ära kasutada nõnda, et kolmandale korrale oleks ehitatud kujutavate kunstnikkude ateljee, keskmisel korral oleks olnud vabadussõja muuseum ja alumisel korral — kino õpilastele, õppekino, kus lastele sisseminek maksuta või väga odava hinnaga oleks. See kõik pidi maksma minema umbes 15 miljoni ümber. Oleks väga hea, kui meie ühe aasta jooksul paneksime selleks otstarbeks kultuurkapitaalist 15 miljonit kõrvale, siis ei oleks meil neid rususid olemas ja meil ei oleks nende pärast häbi. Kui keegi väljamaalane sadamast linna tuleb, on tema esimene küsimine: mis tähendavad need inetud rusud linna keskkohas? Kõik see on täiesti hädatarvilik; ja seepärast peaks Vabariigi Valitsuse püham kohus olema kultuurkapitaali väljaandmist juhtida nii, et meie, nagu ma juba tähendasin, mitte peost suhu ei elaks, vaid et meie kultuurilisi väärtusi juurde looksime. Kui ma ei eksi, siis on praegu ainult staadioni ehitamiseks määratud 1.900.000 marka. Kuid kriipsutan veel kord alla, et vähemalt $\frac{1}{4}$ kultuurkapitaali sissetulekust peaks minema niusugusteks otstarveteks, mis meie kultuuri ja kunsti jäädvustamiseks kaasa aitaksid. Kui meie sellest kapitaalist ka $\frac{1}{5}$ võtame, ka siis saaksime meie sellega ikkagi midagi ära teha 10 aasta jooksul, muidu on 10 aasta jooksul pool miljardit kadunud kui vette. Sellepärast on Riigikogu püham kohus selleks võimalust anda, enne kui meie katkise küna juures istume.

Juhataja **A. Jürman**: Uue sooviavalduse ettekandmiseks on sõna rkl. Masik'ul.

E. Masik (põl): Rahaministeeriumi alamkomisjoni poolt võeti vastu järgmine sooviavaldis: „Riigikogu avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus uue maksuseaduse, eriti juriidiliste isikute kohta, võimalikult ligemal ajal Riigikogule esitaks, mille eesmärgiks oleks maksusüsteemi lihtsustamine ning ühtlustamine ja sama tulu mitmekordse maksustamise kõrvaldamine ning maksustamine tegelikkudele tuludele vastavalt.“

See sooviavaldis kukkus eelarve-komisjonis läbi, aga mina esitan selle Riigikogule uuesti, eriti alla rõhutades seda, mis juba iga eelarve juures Riigikogus on korratud, et meie praegune maksusüsteem, mitte muidugi otsekoheste ja kaudsete maksude vahekorras, vaid määramise mõttes on puudulik, peale selle on meie maksuvõtmise süsteem puudulik, mille peale on tähelepanu juhtinud eelarve puhul härra Kornel ja teised. Läänud aastal võttis Riigikogu vastu sooviavalduse, mille sisu sarnanes sellele, mida praegu esitan. Seal andis valitsus lubaduse, et vastav seadus lähemal ajal välja töötatakse. Nüüd on aga aasta möödud ja ikka ei ole näha seda seadust. Nagu rahaministri seletusest selgub, on sellekohane seadus enam-vähem valmis niihästi maksusüsteemi, kui ka maksuaparaadi ümberkorraldamise alal. Ei oleks ülearune, kui Riigikogu praeguse eelarve puhul seda sooviavaldust kordaks, et see küsimus ükskord otsustataks, mis tähtis üksikute maksumaksjate kui ka vastavate ettevõtete seisukohalt.

Juhataja **A. Jürman**: Sooviavalduste hääletamine sünnib eelarve III lugemise lõpul. Et uute sooviavalduste ettekandmiseks sõna-soovijaid pole, on see päevakorra-punkt läbi.

(Hüüded: Lõpetada!)

Ettepanek on tehtud, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.25 min.

Algkirjale alla kirjutatud:

Riigikogu abiesimees **A. Jürman**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.

